

Дафтари ниҳодҳои демократӣ ва ҳуқуқи инсон

ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

ИНТИХОБОТИ ПАРЛУМОНӢ
1 МАРТИ СОЛИ 2020

Миссияи ДНДҲИ оид ба баҳодиҳии интихобот
Ҳисоботи ниҳой

Варшава
27 Май 2020

МУНДАРИЧА

I.	МАЪЛУМОТИ МУХТАСАР	1
II.	МУҚАДДИМА ВА ИЗҲОРИ СИПОС	4
III.	МАЪЛУМОТ ДАР БОРАИ КИШВАР ВА МУҲИТИ СИЁСӢ	5
IV.	ЗАМИНАИ ҚОНУНГУЗОРИ	6
V.	НИЗОМИ ИНТИХОБОТ	8
VI.	ИДОРАКУНИИ РАВАНДИ ИНТИХОБОТ	9
VII.	БАҚАЙДГИРИИ ИНТИХОБКУНАНДАГОН	12
VIII.	БАҚАЙДГИРИИ НОМЗАД	14
IX.	МУҲИТИ МАЪРАКАИ ИНТИХОБОТӢ	16
X.	МАБЛАҒГУЗОРИИ МАЪРАКАИ ИНТИХОБОТӢ	19
XI.	ВОСИТАҶОИ АХБОРИ ОММА	20
A.	МУҲИТИ ФАЪОЛИЯТ ВА ЗАМИНАИ ҚОНУНГУЗОРИИ ВОСИТАҶОИ АХБОРИ ОММА	20
B.	ФАРОГИРИИ МАЪРАКАИ ИНТИХОБОТӢ ДАР ВАО	23
XII.	НОЗИРОНИ МАҲАЛЛӢ ВА БАЙНАЛМИЛАЛӢ	24
XIII.	АРЗУ ШИКОЯТҶО	25
XIV.	РӢЗИ ИНТИХОБОТ	26
A.	ОВОЗДИҶИИ ПЕШАКӢ ВА РӢЗИ ИНТИХОБОТ	26
B.	ҶИСОБКУНИИ БЮЛЛЕТЕНҶО	27
XV.	ЭЪЛОНИ НАТИҶАҶО ВА ВАЪБИЯТ ДАР РӢЗИ ПАС АЗ ИНТИХОБОТ	27
XVI.	ТАВСИЯҶО	28
A.	ТАВСИЯҶОИ АВВАЛИНДАРАҶА	29
B.	ТАВСИЯҶОИ ДИГАР	30
	ЗАМИМАИ I – НАТИҶАИ ИНТИХОБОТ	33
	ДАР БОРАИ ДНДҶИ	34

ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

ИНТИХОБОТИ ПАРЛУМОНӢ

1 МАРТИ СОЛИ 2020

Ҳисоботи ниҳоии Миссияи ДНДҲИ оид ба баҳодиҳии интиҳобот¹

I. МАЪЛУМОТИ МУХТАСАР

Бо даъвати расмии Вазорати корҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон чиҳати мушоҳида намудани интиҳоботи парлумонии кишвар санаи 1 март соли 2020 Дафтари ниҳодҳои демократӣ ва ҳуқуқи инсон (ДНДҲИ)-и САҲА Миссияи баҳодиҳии интиҳобот (МБИ)-ро сафарбар намуд. Миссия мувофиқати раванди интиҳоботро ба уҳдадорихо дар доираи САҲА ва дигар уҳдадориву стандартҳои байналмилалӣ ва қонунгузории миллӣ баҳо дод.

Интиҳоботи парлумонӣ дар муҳити зерин назорати қатъӣ баргузор гардид. Вайронкунии фарогири ҳуқуқи овоздиҳии сиёсӣ асосӣ барои муҳокимаҳои сиёсӣ плюралистӣ имкон надода, муҳолифини асил аз фазаи сиёсӣ дур карда шудааст. Зимнан, ба интиҳобкунандагон алтернативаи асили сиёсӣ пешниҳод нагардид. Дар назар намоён буд, ки ҷабҳаҳои идоракунии интиҳобот самаранок ташкил карда шуда буд, аммо он мушкilotи тӯлонии вобаста ба шаффофият ва ҳисоботдиҳандагиро дар идоракунии интиҳобот ҷуброн карда натавонист ва раванди одилона ва бозътимоди интиҳоботро коҳиш дод. Чиҳати мувофиқ намудани раванди интиҳобот ба уҳдадорихои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар доираи САҲА ва дигар уҳдадориву стандартҳои байналмилалмилалии интиҳоботи демократӣ кӯшишҳои зиёд бояд ба харҷ дод.

Мутобиқи Конститутсияи кишвар Ҷумҳурии Тоҷикистон давлати демократӣ, ҳуқуқбунёд, дунявӣ ва ягона мебошад. Президент сарвари давлат буда, ба салоҳияти ӯ назорати самараноки фаъолияти тамоми сохторҳои қалидӣ, аз ҷумла сохторҳои мутасаддӣ барои интиҳобот, дар қатори дигар корҳо тавассути таъйин ва озод кардани мансабдорони воломақоми роҳбарикунанда дар тамоми сатҳҳо ва низоми судӣ дохил мешавад.

Салоҳияти қонунбарорӣ ба Маҷлиси Олии дупалатагии иборат аз палатаи поёнии Маҷлиси намояндагон, ки вакилони он тавассути овоздиҳии мустақим интиҳоб карда мешавад ва палатаи болоии Маҷлиси миллӣ дода шудааст. Аз 63 нафар вакили Маҷлиси намояндагон 41 нафар аз ҳавзаи яқмандагӣ ва 22 нафар аз ҳавзаи умумичумхуриявӣ мутаносибан ба шумораи овозхое, ки ба рӯйхати номзадҳои аз тарафи ҳизбҳои сиёсӣ пешниҳодгардида дода шудаанд, дар асоси нишондиҳандаи ҳадди ақали 5-фоиза интиҳоб карда мешаванд. Ба Ҳизби халқии демократии Тоҷикистон (ҲХДТ), ки роҳбари он Президенти кишвар муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон мебошад, шумораи бузургтарини мутлақи ҷойҳо дар даъвати қонунии вакилон дар сатҳи ҷумҳурӣ ва маҳаллӣ тааллуқ дошт.

Дар Конститутсия расман ҳуқуқ ва овоздиҳии асосии инсон қафолат дода шуда, аммо ҳуқуқи ҳамагон ба овоздиҳӣ маҳдуд карда мешавад. Заминаи ҳуқуқиву меъёрӣ озодии ҷамъомад, иттиҳодия ва суҳанро маҳдуд мекунад. Бештари тавсияҳои қаблии ДНДҲИ оид ба бекор кардани он ва дигар ҳуқуқвайронкуниҳо, ки ба интиҳоботи одилона ва бозътимод ҳалал мерасонад, иҷроношуда боқӣ монда, зарурати бознигарии фарогири заминаи қонунгузориро таъкид менамояд.

¹ Варианти англисии ҳисоботи мазкур ягона ҳуҷҷати расмӣ мебошад. Тарҷумаҳои ғайрирасмӣ он бо забонҳои тоҷикиву русӣ пешниҳод мешавад.

Дар натиҷаи тағйироту иловаҳои чанде пеш ба Конститутсия воридкардашуда ва зимнан ислоҳоти интиҳоботӣ ҳизбҳои сиёсии динӣ ғайриқонунӣ доништа шуда, маҳдудиятҳо оид ба муҳлати фаъолияти Президент бекор карда шуд ва фаъолияти намояндагони ҳизбҳо дар Кумитаи марказии интиҳобот ва раёспурсӣ (КМИР) манъ карда шуд, инчунин шартҳои мувофиқат барои вазифаҳои интиҳобӣ тағйир дода шуд. Ислоҳоти мазкур аз ҷониби Ҳукумат пешниҳод гардида, бидуни машварат бо ҷомеа гузаронида шуд. Заминаи қонунгузори соҳаи интиҳобот бо санадҳои аз ҷониби КМИР қабулгардида пурра шуда бошад ҳам, дар он як қатор камбудии ҳуқуқӣ ҳал нашудааст ва тартиботи калидӣ мушаххас нагардидааст. Ҳамаи санаду қоидаҳо дар соҳаи КМИР нашр карда нашудаанд. Дастоварди мусбат он аст, ки санадҳои ҳуқуқиву меъёрӣ ҷоп гардида, дар байни ҷонибҳои манфиатдори масоили интиҳобот паҳн карда шуд.

Интиҳобот аз ҷониби сохтори интиҳоботии иборат аз се сатҳ, аз ҷумла КМИР, 41 комиссияи ҳавзавии интиҳобот (КҲИ) ва 3412 комиссияи участкавии интиҳобот (КУИ) идора карда шуд. Сохтори идоракунандаи раванди интиҳобот барои интиҳобот ба таври зарурӣ омода гардида буд. Бо вучуди ин, ба фаъолияти он дар тамоми сатҳҳо шаффофият намерасид ва бетарафиву новобастагии он аз мақомоти давлатӣ таҳти аломати савол буд. Бо мақсади сафарбар намудани овоздиҳандагон КМИР ба таври фаъол маъракаи баланд бардоштани сатҳи маърифатнокии интиҳобкунандагонро доир намуд.

Барои интиҳоботи мазкур шумораи умумии 4929128 интиҳобкунанда ба қайд гирифта шуд. Рӯйхати интиҳобкунандагон аз ҷониби КУИ-ҳо тартиб дода шуда, тавассути ташриф ба ҳар як хонадон нав карда шуд. Рӯйхати марказонидашудаи интиҳобкунандагон вучуд надорад ва на дар қонун ва на дар таҷриба ягон механизми пешгирикунандаи бақайдгирии якҷандкарата пеш аз ё дар рӯзи интиҳобот вучуд надорад. Мақомоти давлатӣ Лоихаи сабти электронии ҳолати шахрвандиро ба таври таҷрибавӣ амалӣ карда истодаанд, ки он метавонад барои ташкили рӯйхати марказонидашуда ва дақиқи интиҳобкунандагон як заминаи кавие фароҳам оварад.

Дар умум 241 нафар номзад, аз ҷумла 8 нафар зан ҷиҳати рақобат барои курсҳои парламент ба қайд гирифта шуд. Ҳамаи ҳафт ҳизби бақайдгирифташуда расман дар интиҳобот иштирок карданд, аммо танҳо ҲХДТ шумораи ҳадди аксари номзадҳоро барои ҳар ду ҳавза пешбарӣ намуд. Дар бисёр ҳавзаҳои умумичумхуриявӣ бо номзадҳои ҲХДТ танҳо номзадҳои худпешбар, ки бино ба гуфтаҳо бо ҳизби мазкур алоқаманд буданд, рақобат мекарданд. КМИР рӯйхати пурраи номзадҳоро нашр накарда, зимнан интиҳобкунандагонро аз имконияти шиносӣ бо вакилони эҳтимолӣ маҳрум кард. Иттилооти ноқофӣ оид ба бақайдгирии номзадҳо ба МБИ ДНДҲИ барои баҳодиҳии сатҳи фарогирии он имконият надод.

Маъракаи интиҳоботӣ аз ҷониби КМИР муайян гардида, аз ҷониби КҲИ-ҳо ва мақомоти иҷроияи маҳаллӣ татбиқ карда шуд. Ҳолатҳои яқини зоҳирии методҳои пешбарии маъракаи интиҳоботӣ ва набудани хоҳиш дар ҳизбҳои сиёсӣ барои мустақилона баланд бардоштани обрӯву эътибори (профили) худ таъсири зарарноки дурсозии систематикӣ овозҳои норозиро нишон дод. Ягон ҳизби сиёсӣ сиёсати Президентро мавриди баҳс қарор надод, натиҷаҳои фаъолияти ҳукуматро таҳлил накард ё нисбат ба ҳамдигар рақобат нишон надод. Ҳам дар маъракаи интиҳоботӣ ва ҳам дар барномаҳои ҳизбҳои масъалаи баробарии гендерӣ ба таври равшан нишон дода нашуд. Илова ба ин, стереотипҳои фарҳангӣ ва гендерӣ омилҳои муҳими боздорандаи фаъолияти сиёсии занҳо мебошад.

Маъракаи интиҳоботӣ аз ҳисоби маблағҳои бучети давлатӣ ва хайрияҳои хусусӣ маблағгузорӣ карда мешавад. Дар қонун маҳдудият дар хароҷоти маъракаи интиҳоботӣ муқаррар шудааст; тақозо карда мешавад, ки иштироккунандагони интиҳобот оид ба сарчашмаҳои маблағгузори ташвиқоти худ ҳисобот диҳанд; бо вучуди ин, дар он ифшои маълумот барои омма пешбинӣ нашудааст. КМИР риояи қоидаҳоро аз ҷониби иштироккунандагони интиҳобот назорат мекунад, бо вучуди ин дар қонун ва санадҳои аз ҷониби КМИР қабулгардида муқаррароти возеҳи риояи чунин қоидаҳо, инчунин чораҳои ҷазои мутаносиб пешбинӣ нашудааст. Ягон ҳолати хароҷоти аз меъёр зиёд мушоҳида нашудааст ё дар бораи онҳо хабар дода нашудааст.

Мақомоти давлатӣ зуд-зуд барои тарсонидани воситаҳои ахбори омма аз воситаҳои ҳуқуқиву меъёрӣ истифода мебаранд, ки санҷиши ҳадафгиришудаи андоз, маҳдудсозии имконият барои паҳн кардани мавод, инчунин фишор ба ВАО аз ҷониби мақомоти амнияти давлатӣ аз ҷумлаи онҳост.

Таҳқир ва тухмат ба Президент ё дигар мансабдорони давлатӣ, аз ҷумла дар интернет ҳуқуқвайронкунии ҷиноӣ мебошад. Ин таҳлили журналистиро маҳдуд карда, ба худсензура оварда мерасонад.

Фароғирии интиҳобот дар ВАО заифии маъракаи интиҳоботиро нишон дод. Ягон мувоҳисаи байни номзадҳо баргузор нашуд ва ВАО барномаҳои онҳоро таҳлил накард. Расонаҳои хусусӣ танҳо ба иттилооти аз ҷониби агентҳои иттилоотии давлатӣ нашршуда таъяқ карданд ва дар телевизиони давлатӣ бештар ғайриқоидаи Президент паҳн карда мешуд. Танҳо ҷанд сомонӣ иттилоотӣ, ки бештари онҳо аз хориҷа ғайриқоида мекунанд, баъзе гурӯҳҳо дар Facebook ва блогҳои алтернативӣ ҷоп мекарданд. Мақомот гоҳ-гоҳ, аз ҷумла дар давраи маъракаи интиҳоботӣ сомонҳои иттилоотии бештар танқидиро масдуд мекард, ки бо ин роҳ интиҳобкунандагонро аз интиҳоби огоҳона маҳрум мекард.

Дар қонун дар бораи интиҳобот иштироки шахсони бовариноки ҳизбҳо ва нозирони байналмилалӣ пешбинӣ шудааст, аммо дастрасии нозирон ба зинаҳои ниҳоят муҳими ҷараён қафолат дода намешавад. Бар хилофи уҳдадорихо дар доираи САҲА, дар қонун мушоҳида аз ҷониби шахрвандони бетараф пешбинӣ нашудааст, ки қисмати ҳаётан муҳими назорати интиҳобот мебошад.

Дар қонунгузорӣ принсипи баррасии судии баҳсҳои вобаста ба интиҳобот қафолат дода шуда, ҳамаи иштироккунандагони интиҳобот ҳуқуқ ба шикоят доранд. МБИ ДНДҲИ оид ба ягон аризаи шикоятӣ дар ҷараёни маъракаи интиҳоботӣ пешниҳодшуда маълумот надиҳад, ки ин барои санҷиши механизмҳои ҳалли низои марбут ба интиҳобот имконият надиҳад.

МБИ мутобиқи методологияи ДНДҲИ рафти корҳоро дар рӯзи интиҳобот дар саросари кишвар ҳамаҷониба мушоҳида накард. Шумораи маҳдуди участкаҳои интиҳоботӣ, ки ба он ташриф оварда шуд, хуб таҷҳизонида ва ташкил карда шуда буданд. Дастрасии интиҳобкунандагони дорои маҳдудиятҳои ҳаракат ба участкаҳои интиҳоботӣ тавассути ташкили пандусҳо бештар карда шуда, таъсири мусбати он инчунин аз ҷониби МБИ ДНДҲИ мушоҳида гардид. Ҳангоми овоздиҳӣ ва ҳисоби овозҳо қонунвайронкунонҳои ҷиддӣ ба монанди овоздиҳӣ аз номи шахси дигар дар асоси боварӣ, овоздиҳӣ аз номи аъзои оила ва пур кардани куттиҳо бо бюллетенҳо мушоҳида гардид.

КМИР натиҷаҳои пешакии интиҳоботро санаи 2-юми март тавассути як нишастӣ матбуотии телевизионӣ эълон кард. КМИР номи вакилони интиҳобшударо дар рӯзномаҳои давлатӣ ҷоп кард, аммо натиҷаҳои интиҳоботро дар ҳаваҳои якмандатӣ нашр накард. Натиҷаҳои

овоздихӣ инчунин аз рӯи ҳавза ва аз рӯи участкаи интихоботӣ ба таври алоҳида ҷудо карда нашуда, инчунин дар сомонаи КМИР ҳам нашр карда нашуд. Ин боварино ба ҷамъбасти одилонаи натиҷаҳо пастр карда, ба таври самаранок таҳлили мустакилонаи натиҷаҳо аз имкон берун сохт. Ба истиснои як ҳизб ҷамаи ҳизбҳои дигар натиҷаҳои интихобот ва вакилони интихобшударо, ки санаи 17 март фаъолияти худро оғоз карданд, эътироф намуд.

Дар ҳисоботи мазкур тавсияҳо барои дастгирии кӯшишҳо ҷиҳати мувофиқсозии интихобот дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо уҳдадорихои кишвар дар доираи САҲА ва дигар уҳдадориву стандартҳои байналмилалӣ интихоботи демократӣ оварда шудааст. Дар тавсияҳои афзалиятнок ба зарурати таъмини риояи пурраи озодии баён, аз ҷумла, фаъолияти бемонеаи ВАО-и мустакил, таъмини фаъолияти мустакили КМИР ва шаффофияти интихоби аъзои комиссияҳои интихоботӣ, таҳияи рӯйхати марказонидашудаи интихобкунандагон, ҷорисозии тартиби мукаммали ҳисобкунии овоз ва ҷамъбасти натиҷаҳо, риояи ҳуқуқи интихобкунандагон ба иттилоот ва иҷозати мушоҳида аз ҷониби шахрвандон эътибор дода мешавад. ДНДҲИ омода аст ба мақомот дар иҷрои тавсияҳои дар ҳисоботи мазкур ва ҳисоботҳои қаблӣ инъикосгардида кӯмак расонад.

II. МУҚАДДИМА ВА ИЗҲОРИ СИПОС

Бо даъвати расмӣ Вазорати корҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон (ВКХ) ҷиҳати мушоҳида намудани интихоботи парлумонии кишвар санаи 1 март соли 2020 ва дар асоси тавсияҳои Миссия оид ба муайянкунии ниёз, ки санаҳои 9-12 декабри соли 2019 ба кишвар ташриф овард, Дафтари ниҳодҳои демократӣ ва ҳуқуқи инсон (ДНДҲИ)-и САҲА аз санаи 13 феврал то 7 март Миссияи баҳодихии интихобот (МБИ)-ро ташкил намуд.² МБИ ДНДҲИ аз ҳафт коршинос аз ҳафт кишвари узви САҲА иборат буда, онро сафир Эберхард Пол роҳбарӣ намуд. Идораи МБИ дар шаҳри Душанбе ҷойгир шуда, аъзои он ба шаҳру ноҳияҳои Файзобод, Ҳисор, Норақ, Рӯдакӣ, Турсунзода ва Ваҳдат ташриф оварданд.

Раванди интихоботӣ аз нуқтаи назари риояи уҳдадорихо дар доираи САҲА ва дигар уҳдадориву стандартҳои байналмилалӣ оид ба интихоботи демократӣ, инчунин татбиқи конунгузории миллӣ баҳо дода шуд. Мутобиқи методологияи ДНДҲИ дар доираи МБИ рафти баргузори интихобот дар рӯзи интихобот ба таври систематикӣ ё ҷамаҷониба баҳогузори нашуда, балки ба шумораи маҳдуди участкаҳои интихоботӣ ташриф оварда шуд.

МБИ ДНДҲИ ба ВКХ ва Комиссияи марказии интихобот ва раёйпурсии Ҷумҳурии Тоҷикистон (КМИР) барои ҳамкорӣ миннатдории худро баён менамояд. Дар ҳолати гузаронидани вохӯриҳои нисбатан мунтазам ва самаранок байни МБИ ва КМИР ва гирифтани маълумоти бештар саривақтӣ ва фарогир аз мақомоти давлатӣ, баҳодихии раванди интихобот боз ҳам муфидтар мешуд.³ МБИ ДНДҲИ миннатдории худро ба ташкилотҳои ҷамъиятӣ, воситаҳои ахбори омма, ҳизбҳои сиёсӣ ва дигар ташкилотҳои давлативу намояндагони ҷомеаи байналмилалӣ барои ҳамкорӣ ва пешниҳоди назари худ изҳор менамояд.

² Бо ҷамаи [ҳисоботҳои қаблӣи ДНДҲИ оид ба интихобот дар Ҷумҳурии Тоҷикистон](#) шинос шавед.

³ Методологияи стандартии мушоҳидаи интихобот вохӯриҳои мунтазамро бо ҷонибҳои манфиатдори интихоботӣ ва мушоҳидаи ҷаласаҳои сохторҳои идоракунии интихоботро дар бар мегирад. Ниг. ба [Эълонии принсипҳои мушоҳидаи интихобот дар сатҳи байналмилалӣ](#) аз соли 2005.

III. МАЪЛУМОТ ДАР БОРАИ КИШВАР ВА МУҲИТИ СИЁСӢ

Мутобиқи Конститутсияи кишвар Ҷумҳурии Тоҷикистон давлати демократӣ, ҳуқуқбунёд, дунявӣ ва ягона мебошад. Президент сарвари давлат буда, самтҳои асосии сиёсати дохиливу хориҷии кишварро муайян менамояд. Салоҳияти Президент аз назорати самараноки фаъолияти сохторҳои давлатӣ, аз ҷумла, тавассути таъйин ва озод кардани мансабдорони воломақоми мақомоти иҷроия ва судӣ иборат аст.⁴ Таъсири амиқи ҷунин салоҳият дар аввали соли 2020 ба назар расид, ки дар натиҷа зиёда аз 50 мансабдори давлатӣ, аз ҷумла, вазирон ва муовинони онҳо, роҳбарони сохторҳои давлатӣ, прокуророн, кормандони милитсия ва мансабдорони сатҳи ноҳиявӣ бо қарорҳои Президенти кишвар аз вазифа озод ё ба вазифаи дигар таъйин гардиданд.⁵ Ҷунин низом ҷудосозии ҳокимиятро ҳалалдор месозад.

Салоҳияти қонунбарорӣ ба Маҷлиси Олии дупалатагии иборат аз палатаи поёнии Маҷлиси намояндагон, ки тавассути овоздиҳии мустаким интиҳоб карда мешавад ва палатаи болоии Маҷлиси миллӣ, ки аъзои он ба таври ғайримустақим интиҳоб карда мешаванд, дода шудааст. Аз ҷор як ҳиссаи аъзои Маҷлиси миллиро Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон таъйин мекунад. Ҳизби халқӣ-демократии Тоҷикистон (ХХДТ), ки роҳбари он Президенти кишвар мебошад, дар ҳар ду палата ва дар маҷлиси вакилони халқ дар маҳалҳо аксарияти ҷойҳоро ишғол намуда, бидуни муҳолифат иҷроӣ бечунуҷарои сиёсати пешгирифтаи Президентро таъмин мекунад.⁶

Санаи 4 декабр Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи санаи 1-уми март таъйин кардани интиҳоботи даъвати нави Маҷлиси Олии ҚТ ва маҷлисҳои маҳаллии вакилони халқ (минбаъд интиҳоботи парлумонӣ) ба тасвиб расид. Панҷумин интиҳоботи парлумонӣ аз давраи хотимаи ҷанги шаҳрвандии солҳои 1992 -1997 дар шароити маҳдудиятҳои муддати тӯлонӣ давомёфтаи содаи ҳуқуқи озодиҳои заминавии сиёсӣ баргузор гардид.⁷ Ба мушкilot дар ҷодаи озодии иттиҳодия мамнӯъсозии ҳизбу ҳаракатҳои сиёсӣ ва ном гирифтани онҳо ҳамчун созмонҳои террористиву экстремистӣ дохил мешавад.⁸ Зимнан, аз соли 2005 ин ҷониб ягон ҳизби сиёсии нав ба қайд гирифта нашудааст; ҷомеаи шаҳрвандӣ бо ишора ба тарс аз он, ки онҳоро метавонанд ҷазо дода, фаъолиятшонро қатъ намоянд, аз муҳокимаҳои озоди сиёсат ва интиҳобот худдорӣ менамоянд.⁹ Талаботи мушкили ҳисоботи молиявӣ нисбат ба ташкилотҳои ҷамъиятӣ, ки соли 2019 дар асоси

⁴ Президент Сарвазир, вазирон ва раисони мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ дар сатҳи вилоят ва маҳаллӣ, инчунин прокурори генералиро таъйин ва озод мекунад ва номзадҳои судяҳоро дар тамоми сатҳҳо пешниҳод карда онҳоро таъйин мекунад.

⁵ [Фармонҳои](#) Президенти ҚТ аз моҳҳои январ ва феврал соли 2020. Ҳеҷ кадом аз ин фармонҳо ба таври муфассал асоснок карда нашудаанд.

⁶ Намояндагони ҳизбҳои зерин дар даъвати амалкунандаи вакилони Маҷлиси намояндагон фаъолият доштанд: ХХДТ бо 51 ҷой, Ҳизби аграрии Тоҷикистон (ҲАТ) бо 5 ҷой, Ҳизби ислоҳоти иқтисодии Тоҷикистон (ҲИИТ) бо 3 ҷой, Ҳизби коммунистии Тоҷикистон (ҲКТ) бо 2 ҷой, Ҳизби демократии Тоҷикистон (ҲДТ) ва Ҳизби сотсиалистии Тоҷикистон (ҲСТ) бо як ҷой аз ҳар дуи ҳизб. Ҳизби ҳафтуми бақайдгирифташуда Ҳизби сотсиал-демократи Тоҷикистон (ҲСДТ) мебошад.

⁷ Ниг. ба бандҳои 24, 38, 48, 50 ва 52-55 [Хулосаҳои ниҳой оид ба ҳисоботи сеюми даври Ҷумҳурии Тоҷикистон](#) (ССРР/С/ТҶК/СО/3, 22 августи соли 2019) Шӯрои ҳуқуқи инсонии СММ (ШҲИСММ). Инчунин ниг. ба бандҳои 5, 6, 13, 14, 16, 20-22, 25, 28, 35, 37, 39, 42, 55 ва тавсияҳои дахлдори № 70, 72, 74, 79, 81- и [Ҳисоботи Гузоришгари вижаи СММ оид ба мусоидат ва ҳифзи ҳуқуқ ба озодии ақида ва баён аз натиҷаи сафар ба Ҷумҳурии Тоҷикистон](#) (А/НҲС/35/22/Add.2, октябри соли 2017).

⁸ Ба ҳизбу ҳаракатҳои мамнӯъ Гурӯҳи 24 (қарори Суди олий (СО) аз 9 октябри соли 2014), Ҳизби нахзати исломи Тоҷикистон (қарори СО аз 29 сентябри соли 2015) ва Паймони миллии Тоҷикистон (қарори СО аз 15 августи соли 2019) дохил мешавад.

⁹ Дар банди 9.1 [Хуҷҷати копенгагени САҲА аз соли 1990](#) омадааст: “Ҳар як шахс ҳуқуқ ба озодии баён, аз ҷумла, ба муошират дорад. Ҳуқуқи мазкур озодии мавқеи шахсӣ ва гирифтани паҳн кардани иттилоот ва ақида бидуни даҳолати мақомоти давлатӣ ва новобаста аз марзи давлатиро дар бар мегирад”.

тағйиру иловаҳо ба Қонуни ҚТ “Дар бораи ташкилотҳои ҷамъиятӣ” чорӣ карда шудааст, ва уҳдадорӣ оид ба ҳар сол пешниҳод кардани маълумот дар бораи қорҳои банақшагирифташуда ба фаъолияти бетарафи онҳо боз ҳам бештар таъсир гузошта, сатҳи ҳуддории онҳоро зиёдтар намуд.

Таъкиби судии фаълони ҳуқуқи инсон ва рӯзноманигорон дар аксари ҳолатҳо ба мушкилоти беҳатарӣ ва тундгарой рабт дода шуда, озодии баёнро маҳдуд месозад.¹⁰ Фазаи ҷамъиятӣ барои муҳокимаи плюралистӣ маҳдуд аст, зеро ВАО ба мақомоти давлатӣ итоат мекунад ва сарчашмаҳои танқидии интернетӣ зуд-зуд баста мешавад.¹¹ Бино ба суханони ҳамсӯҳбатони МБИ ДНДҲИ пропагандаи ҷамоҳангшуда дар интернет бо мақсади назорати фикру ақидаи мардум истифода бурда мешавад.¹² Чунин муҳит барои баргузории интихоботи демократӣ мутобиқи уҳдадорихои Тоҷикистон дар доираи САҲА ва дигар уҳдадорихои байналмилалӣ кишвар марбут ба озодии баён, иттиҳодия ва ҷамъомад, инчунин ҳуқуқи шахрвандон ба иштирок дар ҳаёти ҷамъиятӣ мусоид нест.

IV. ЗАМИНАИ ҚОНУНГУЗОРӢ

Тоҷикистон санадҳои асосии байналмилалӣ ва минтақавиро оид ба ҳуқуқи инсон вобаста ба интихобот ба имзо расонидааст.¹³ Хушбахтона, соли 2018 Ҷумҳурии Тоҷикистон Конвенсияи СММ оид ба ҳуқуқи маъҷубон (КҲМ) -ро ба имзо расонид, ҳарчанд ҳоло онро тасвиб накардааст. Интихоботи парлумонӣ дар мадди аввал дар асоси Конститутсия, ки соли 1994 қабул гардида, охири маротиба ба он соли 2016 тағйироту иловаҳо ворид карда шудааст, Қонуни конститутсионӣ ҚТ “Дар бораи интихоботи Маҷлиси олии Ҷумҳурии Тоҷикистон” аз соли 1999, ки ба он охири маротиба соли 2019 тағйироту иловаҳо ворид карда шудааст (минбаъд Қонун дар бораи интихобот) ва Қонуни ҚТ “Дар бораи Комиссияи марказии интихобот ва раёйпурсии Ҷумҳурии Тоҷикистон” аз соли 2019 танзим карда мешавад.¹⁴

¹⁰ Мохи январи соли 2020 мақомот зиёда аз 100 нафар, аз ҷумла 20 нафар омӯзгорони мактабҳои олиро, ки барои узвият дар ташкилоти “Ихвон-ул-муслимин” айбдор мешуданд, ҳабс намуд. Ҳамсӯҳбатони МБИ ДНДҲИ иро ба интихобот рабт доданд. Ниг. инчунин ба даъвати [Намояндаи САҲА оид ба озодии ВАО](#) ба мақомоти Тоҷикистон ҷиҳати баровардани номи рӯзноманигорон аз рӯйхати шахсони бо террористон робитадошта (27 март соли 2018). Дар банди 38-и [Ҳисоботи Гузоришгари вижаи ШҲИСММ оид ба мусоидат ва ҳифзи ҳуқуқ ва озодиҳои асосии инсон дар доираи мубориза алайҳи терроризм](#) (А/НRC/31/65/, апрели 2016) омадааст: “ҳарчанд ҳуқуқ ба озодии баён [...] метавонад ва дар баъзе ҳолатҳо бояд маҳдуд карда шавад, чунин маҳдудиятҳо набояд моҳияти ҳуқуқро ба [...], танҳо доштан ё ба таври осоишта баён кардани ақидаҳо, ки “экстремистӣ” шуморида мешаванд, зеро таҳдид гузорад ва таҳти ягон мафҳум набояд дар ягон ҳолат қонуншиканиии ҷиноӣ доништа шавад, агар чунин ақидаҳо бо зӯрварӣ ё фаъолияти ҷиноӣ алоқаманд набояд”.

¹¹ Ниг. ба даъвати Намояндаи САҲА оид ба озодии ВАО аз мақомоти тоҷик ҷиҳати барқарор намудани дастрасӣ ба сарчашмаҳои ВАО дар интернет ([7 майи соли 2019](#)).

¹² Яқчанд ҳамсӯҳбатони МБИ ДНДҲИ изҳор доштанд, ки донишҷӯёни мактабҳои олиро дар аксари ҳолатҳо вазифадор мекунад, ки дар сарчашмаҳои интернетӣ сиёсати давлатиро тавсиф карда, обрӯи ВАО-и мустақилро паст зананд.

¹³ Ба ин ҳуҷжатҳои зерин дохил мешавад: [Эълонияи умумии ҳуқуқи башар](#) аз соли 1948, [Конвенсия оид ба барҳамдиҳии тамоми шаклҳои таъбири наҷодӣ](#) аз соли 1965, [Конвенсияи байналмилалӣ оид ба ҳуқуқҳои сиёсӣ ва граждании](#) (КБҲСГ) аз соли 1966, [Конвенсияи барҳамдиҳии тамоми шаклҳои таъбир нисбати занон](#) (КБТЗ) аз соли 1979 ва протоколи иловагии он, [Конвенсияи СММ оид ба мубориза алайҳи коррупсия](#) (КСМММК) аз соли 2003 ва [Конвенсияи ИДМ оид ба стандартҳои интихоботи демократӣ, ҳуқуқ ва озодиҳои вобаста ба интихобот](#) аз соли 2002 (Конвенсияи ИДМ).

¹⁴ Муқаррароти дахлдори Қонуни ҚТ “Дар бораи ҳизбҳои сиёсӣ” аз соли 1998, Қонуни ҚТ “Дар бораи маҷлисиҳо, гирдиҷамоаҳо, намоишҳо ва роҳпаймоҳо” аз соли 2014, Қонуни ҚТ “Дар бораи маҷбуоти даврӣ ва дигар воситаҳои ахбори омма” аз соли 2013, ва Кодекси граждании ҚТ аз соли 2008, Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии ҚТ аз соли 2008 ва Кодекси ҷиноятӣ ҚТ аз соли 1998 баъзе ҷабҳаҳои интихоботро танзим мекунад.

Заминаи қонунгузорию санадҳои меъёриву қонунии аз ҷониби КМИР қабулгардида пурра мекунад.

Бо мақсади таъмини ҳуқуқи ҳамагон ба интиҳобот Ҳукумати кишвар бояд масъалаи тасвиби Конвенсияи СММ оид ба ҳуқуқи маъёбонро баррасӣ намуда, муқаррароти онро ҳамвора дар амал татбиқ намояд.

Дар Конститутсия расман ҳуқуқҳои асосӣ ба озодии ҳаракат, иттиҳодия, ҷамъомад ва баён, инчунин ҳуқуқ ба интиҳоб қардан ва интиҳоб шудан дар асоси ҳуқуқи умумибашарӣ, баробар ва мустақими интиҳоб тавассути овоздиҳии пинҳонӣ қафолат дода мешавад. Бо вучуди ин, дар он баъзе маҳдудиятҳои беасоси ҳуқуқ ба интиҳобот ба монанди маҳдудиятҳои умумӣ нисбат ба шахрвандоне, ки новобаста аз вазнинии ҷиноят муҳлати ҷазоро дар ҷойҳои маҳрумкунӣ аз озодӣ адо карда истодаанд ва нисбат ба шахсони ғайри қобили амал донисташуда (ниг. ба “бақайдгирии интиҳобқунандагон”) ҷой дорад. Санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ ба мисли пештара озодии иттиҳодия ва ҳамоиши осоишта ва озодии суҳанро тавассути татбиқи тартиби бениҳоят маҳдудқунандаи иҷозатдиҳӣ барои гузаронидани гирдиҳамоиҳои оммавӣ, манъи бақайдгирии ҳизбҳои нави сиёсӣ дар асоси шартҳои норавшану номуайян ва ҷазои ҷиноӣ барои тухмат маҳдуд мекунад.¹⁵

Ҷумҳурии Тоҷикистон барои тарғиби баробарии гендерӣ ба худ уҳдадорӣ гирифтааст.¹⁶ Дар Конститутсияи кишвар омадааст, ки мардону занон баробарҳуқуқанд. Соли 2017 Барномаи давлатии тарбия, интиҳоб ва ҷобачогузорию кадрҳои роҳбарикунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҳисоби занону духтарони лаёқатманд барои солҳои 2017-2022 аз ҷониби Ҳукумати ҷумҳурӣ қабул гардид.¹⁷ Ҳамзамон, заминаи қонунгузорӣ квота ё ягон ҷораи махсуси дигаре ҷиҳати баланд бардоштани мақоли занон дар вазифаҳои интиҳобӣ пешниҳод намекунад. Шумораи занҳо дар Парламент ва умуман дар ҳаёти сиёсӣ ва хусусан дар вазифаҳои қарорқабулқунанда ба таври кофӣ таъмин нашудааст.¹⁸ Ҷордаҳ нафар зан (22 фоиз) ҳамчун вакили Маҷлиси намояндагон интиҳоб гардиданд, ки нисбат ба 19 фоизи соли 2015 зиёдтар буда, ин дастоварди мусбат мебошад.

Дар натиҷаи тағйироту иловаҳои ба Конститутсия тавассути раёйпурсии миллии соли 2016 воридкардашуда ҳизбҳои сиёсии динӣ ғайриқонунӣ дониста шуда, маҳдудиятҳо оид ба муҳлати фаъолияти Президент бекор карда шуд, синни ҳадди ақали номзад ба Президенти кишвар аз 35 то 30 сола поён фароварда шуд, инчунин синни ҳадди ақали номзад ба вакили Парламент аз 25 то 30 бардошта шуд.¹⁹ Тавассути ворид намудани тағйиротҳои минбаъда ба

¹⁵ Дар Моддаҳои 12 ва 13-и Қонуни ҚТ “Дар бораи маҷлисо, гирдиҳамоиҳо, намоишҳо ва роҳпаймоиҳо” омадааст, ки бояд 15 рӯз пеш аз ташкили ҳама гуна гирдиҳамоӣ ва ҷорабинӣ иҷозат гирифта шавад. Инчунин ниг. ба қисмати *Муҳити интиҳобот*. Дар банди 118-и [Дастурамали ДНДҲИ ва Комиссияи Венетсиягии Шӯрои Аврупо оид ба озодии ҳамоиши осоишта](#) аз соли 2010 тавсия дода мешавад, ки «ҳама гуна муқаррароти ҳуқуқии марбут ба огоҳии пешакӣ бояд аз ташкилқунандагон на дархост барои иҷозат, балки танҳо пешниҳоди огоҳиномаро оид ба нияти гузаронидани ҳамоиш талаб кунад”.

¹⁶ Дар банди 23 [Ҳуҷҷати Истамбулии САҲА аз соли 1999](#) кишварҳои узв ҷиҳати “таъмини баробарии занону мардон ҳамчун қисми ҷудонашавандаи сиёсати [худ]” масъулият ба дӯш гирифтанд. Инчунин ниг. ба Моддаи 7(б) [КБТЗ](#) ва банди 26.

¹⁷ Ниг. ба [Қарори Ҳукумати ҚТ № 158](#) аз 1 июли соли 2017. Вазири адлия ба ҳайъати МБИ ДНДҲИ изҳор дошт, ки пас аз қабули қарори мазкур ҳамаи муовинони вазир ва муовинони раисони шаҳру ноҳия аз ҳисоби занон таъйин шудаанд.

¹⁸ Ниг. ба бандҳои 31-32 [Ҳулосаҳои ниҳони Кумитаи СММ оид ба таъйин нисбат ба занон вобаста ба ҳисоботи шаҳуми даврии Тоҷикистон](#) (14 ноябри соли 2018), CEDAW/C/TJK/CO/6.

¹⁹ Гузоришгари вижаи СММ оид ба тарғиб ва ҳифзи ҳуқуқ ба озодии ақида ва баён [изҳор намудааст, ки](#) “тағйиротҳои конститутсионӣ дар якҷоягӣ бо чанд қонуни миллии иловагӣ ҳифзи ҳуқуқро ба озодии баён ва озодии динро дар ҳақиқат зерӣ таҳдид гузоштанд”.

қонун дар бораи интиҳобот солҳои 2017, 2018 ва 2019 тағйиротҳои конституционӣ инъикос карда шуд. Ислоҳоти мазкур аз ҷониби Ҳукумат пешниҳод гардида, бидуни машварат бо ҷомеа гузаронида шуд.

Ҳарчанд қонунгузори метавонист барои баргузори интиҳоботи демократӣ заминае пешниҳод кунад, қонунгузори муайянкунандаи муҳити сиёсӣ, ки дар он интиҳобот баргузор шуда истодааст, ҷавобгӯи стандартҳои байналмилалӣ нест. Пас аз интиҳоботи парлумонии соли 2015 ДНДҲИ ба мақомоти Ҷумҳурии Тоҷикистон якҷанд тавсияҳоро барои иҷро пешниҳод кардааст. Ба хусус, номустиқӣ дар идоракунии раванди интиҳобот, нокифоя будани чораҳо ҷиҳати таъмини ҷудокунии фаъолияти байни давлат ва ҳизб, маҳдудиятҳои беасоси ҳуқуқ ба интиҳобот ва мушкилоти назаррас дар соҳаи озолии баён, сатҳи нокифояи шаффофият ва камбудихо дар ҷараёни овоздиҳӣ ва ҳисобкунии бюллетенҳо аз ҷумлаи масоиле буд, ки дар тавсияҳо оид ба ислоҳот зикр гардида буд. Новобаста аз тағйиротҳои ҳуқуқии солҳои 2017, 2018 ва 2019 воридкардашуда, тамоми ин камбудиву қонуншиканиҳо, ки дараҷаи адолат ва бозғамии интиҳоботро зеро савол мегузорад, ҳалношуда боқӣ монда, ба раванди интиҳоботи соли 2020 таъсири ниҳоят ҷиддӣ гузошт. Ин зарурати бознигарии ҳамҷонибаи заминаи меъёриву ҳуқуқӣ, инчунин таҷрибаи аз ҷониби сохторҳои давлатии дахлдор бароҳмондашударо ба миён меорад.

Бо мақсади аз байн бурдани камбудихо назарраси дар ҳисоботҳои пешина ва мазкури ДНДҲИ муайянгардида бознигарии ҳамҷонибаи қонунгузори соҳаи интиҳобот бояд ба таври шаффоф ва бо ҷалби тамоми ҷонибҳои манфиатдор таъмин карда шавад.

Дар доираи интиҳоботи мазкур бошад, КМИР чанд санади дигар, аз ҷумла, оид ба бақайдгирии номзадҳо, ташкил ва фаъолияти комиссияҳои ҳавзавии интиҳобот (КҲИ) ва комиссияи участкавии интиҳобот (КУИ), бақайдгирии нозирони миллӣ ва байналмилалӣ, маблағгузори ташвиқоти пешазинтиҳоботӣ ва арзу шикоятҳоро аз нав қабул намуд. Пешравии мусбат дар он аст, ки қоидаҳои асосӣ ҷоп карда шуда дар байни иштироккунандагони интиҳобот, инчунин КҲИ ва КУИ тақсим карда шудааст. Бо вучуди ин, қоидаи пешниҳоди шикоят ва даъво, маблағгузори ташвиқоти пешазинтиҳоботӣ ва дигар маълумоти муҳими марбут ба раванди интиҳобот дар сомонаи интернетии КМИР ҷойгир карда нашудааст (инчунин ниг. ба *Тартиби идоракунии раванди интиҳобот*). Дар бештари санадҳои КМИР танҳо моддаҳои қонун иқтибос гардида, ба ҷанбаҳои ба таври кофӣ танзимнашуда равшанӣ андохта намешавад. Масалан, дар қоидаҳо тартиби бақайдгирии номзадҳо, овоздиҳӣ, аз ҷумла овоздиҳии пешакӣ ва овоздиҳӣ дар берун аз кишвар, инчунин ҳисобкунии овозҳо ва натиҷагирӣ муфассал шарҳ дода нашудааст. КМИР камбудихо қонунро марбут ба маблағгузори маъракаи интиҳоботӣ, аз ҷумла, талаботи ҳисобот ва меъёрҳо барои таҳриро (санксияро) ҳаллу фасл накардааст.

Зарур аст, ки бо мақсади ба таври зарурӣ пурра намудани қонунгузори ҷиҳати таъмини шарҳи муфассали тартибот мутобиқи принципҳои муайянии ҳуқуқӣ ва дастрасӣ ба иттилоот санадҳои КМИР бознигарӣ ва ҷоп карда шавад.

V. НИЗОМИ ИНТИХОБОТ

Шасту се нафар вакили Маҷлиси намояндагон мустиқман тавассути овоздиҳии пинҳонӣ ба муҳлати панҷ сол интиҳоб карда мешавад. Аз онҳо 41 вакил аз ҳавзаи ҳудудии якмандатӣ интиҳоб мешаванд. Агар ягон номзад зиёда аз 50 фоизи овозҳои додашударо нагирад, интиҳоботи такрорӣ дар давоми ду ҳафта байни ду номзоди шумораи бештари овозҳоро

бадастоварда доир карда мешавад. Бисту ду нафар вакили боқимонда аз ҳавзаи ягонаи умумичумхуриявӣ мутаносибан ба шумораи овозхое, ки ба рӯйхати номзадҳои аз тарафи ҳизбҳои сиёсӣ пешниҳодгардида дода шудаанд, дар асоси нишондиҳандаи ҳадди ақали 5-фоиза интиҳоб карда мешаванд. Қойҳо бо истифода аз формулаи квотаи Ҳаре дар асоси методи шумораи калони боқимонда тақсим карда мешаванд.²⁰ Агар шумораи интиҳобкунандагони дар интиҳобот иштироккарда камтар аз 50 фоизро ташкил диҳад, интиҳобот баргузоршуда ҳисоб намешавад ва он бояд такроран гузаронида шавад.

Мутобиқи қонун фарқияти байни шумораи интиҳобкунандагони дар 41 ҳавзаи якмандатӣ бақайдгирифташуда ва шумораи миёнаи интиҳобкунандагон дар миқёси кишвар набояд зиёда аз 20 фоизро ташкил диҳад. Мутобиқи муқаррароти Қонун дар бораи интиҳобот КМИР бояд меъёри шумораи интиҳобкунандагони ҳавзаи интиҳоботро барои ҳар як интиҳобот муайян намояд. Бо вучуди ин, бино ба иттилооти КМИР бо дарназардошти он, ки то охири соли 2020 гузаронидани барӯйхатгирии аҳоли дар назар аст, меъёри шумораи интиҳобкунандагони ҳавзаҳо барои интиҳоботи мазкур муайян карда нашудааст. Сарфи назар аз тавсияи пешинаи ДНДҲИ ва бар хилофи қонун, дар 16 ҳавза фарқияти байни шумораи интиҳобкунандагон дар ҳавза ва шумораи миёнаи интиҳобкунандагон дар кишвар зиёда аз 20 фоиз ва дар як ҳолат 51 фоизро ташкил кардааст.²¹ Фарқияти назаррас дар се ҳавза бо мушкилоти чуғрофӣ асоснок карда шуда бошад ҳам, нисбати 13 ҳавзаи боқимонда, аз ҷумла се ҳавза дар пойтахт сабаби мазкурро истифода бурда натавонистанд.²² Чунин нобаробарӣ ба баробарии овоз таъсир расонида, муҳолифи стандартҳои байналмилалӣ ва таҷрибаи пешқадам мебошад.²³

Қиҳати риояи принципҳои конституционии баробарии овоз, иҷрои муқаррароти қонун дар бораи интиҳобот, уҳдадорихо дар доираи САҲА ва дигар стандартҳои байналмилалӣ, меъёри шумораи интиҳобкунандагон дар ҳавзаҳо бояд мунтазам муайян карда шавад. Бо мақсади баланд бардоштани шаффофият дар ҷараёни муайянкунӣ бояд бо ҷома машваратҳои васеъ гузаронида шавад.

VI. ИДОРАКУНИИ РАВАНДИ ИНТИХОБОТ

Интиҳоботи парлумонӣ аз ҷониби сохтори интиҳоботи иборат аз се сатҳ, аз ҷумла КМИР, 41 КҲИ, яъне як КҲИ дар ҳар ҳавзаи умумичумхуриявӣ, ва 3412 КУИ идора карда шуд.

²⁰ Квотаи мазкур тавассути тақсими шумораи умумии овозҳои эътиборнок ба шумораи қойхое, ки барои он рақобат меравад(22), муайян карда мешавад. Сипас, овози ҳар як ҳизб ба квота тақсим карда мешавад, ки дар натиҷа шумораи қойҳои ҳар як ҳизб бадастоварда муайян мешавад. Қойхое, ки ҷудокунии онҳо бо истифода аз чунин механизм имконнопазир аст, ба ҳизбҳои дорои шумораи баландтарини овозҳо дода мешавад.

²¹ Дар ҳавзаи калонтарини № 9 164,202 нафар ва дар ҳавзаи хурдтарини № 41 57,616 нафар интиҳобкунандагон ба қайд гирифта шудааст.

²² Шумораи интиҳобкунандагони бақайдгирифташуда аз чор дар се ҳавзаи пойтахт аз шумораи миёнаи интиҳобкунандагон дар миқёси ҷумҳурӣ ба 27, 28 ва 38 фоиз паस्तтар аст.

²³ Дар банди 7.3 Ҳуҷҷати копенгагени САҲА аз соли 1990 баробарии ҳуқуқ ба интиҳобот пешбинӣ шудааст. Дар банди 21 [Шарҳи умумии № 25 ШҲИСММ ба КБҲСГ аз соли 1996](#) омадааст: “Принсипи як шахс ва як овоз бояд татбиқ гардида, дар доираи низоми интиҳоботи ҳар як давлат овози интиҳобкунанда бояд ба овози интиҳобкунандаи дигар баробар бошад”. Дар [Кодекси одоб оид ба масоили интиҳобот аз соли 2002-и](#) Комиссияи Шӯрои Аврупо оид ба рушди демократия тавассути тақмили қонунгузорӣ (Комиссияи венетсиягӣ), бахши 1.2.2.iv омадааст: “Қойҳо бояд дар байни ҳавзаҳо ба таври баробар тақсим карда шавад [...] Душавии эҳтимолӣ аз меъёрҳо набояд зиёда аз 10 фоизро ташкил дода, ба истиснои ҳолатҳои махсус ҳатман на зиёда аз 15 фоиз бошад”.

Бо мақсади мусоидат ба овоздихӣ дар хорича дар умум 39 участкаи интихоботӣ дар намояндагиҳои дипломатӣ дар 30 кишвар ташкил карда шуд.²⁴

КМИР мақоми доимоамалкунанда буда, масъули корҳо оид ба банақшагири ва баргузори интихоботҳои ҷумҳуриявӣ мебошад. Мутобиқи Қонуни ҚТ “Дар бораи КМИР” номзадҳои ҳафт нафар аъзои он аз ҷониби Президент пешниҳод шуда, аз ҷониби Маҷлиси намояндагон ба муҳлати ҳафт сол тасдиқ карда мешавад. Ҳаёти нави КМИР соли 2019 таъйин гардида, танҳо ду нафари онҳо аз ҳисоби занон мебошад. Мутобиқи қонун аъзои ҳизбҳои сиёсӣ наметавонанд ҳамчун аъзои КМИР таъйин гарданд; аммо, баъзе ҳамсухбатони МБИ ДНДҲИ нисбат ба риояи принсипи мазкур дар амал шубҳа изҳор карданд, зеро баъзе аъзои нафтаъйини КМИР дар гузашта аъзои фаъоли ҳизб буданд.²⁵

Зиёда аз ин, ҳамсухбатон ба МБИ ДНДҲИ иттилоъ доданд, ки чараёни пешниҳоди номзадҳо шаффоф набуд ва шартҳои интихоб ба таъби мардум расонида нашудааст; Парламент номзадҳои шахсони пешниҳодшударо бе ягон мувоҳида тасдиқ намуд. Ҳаҷми маоши аъзои КМИР аз ҷониби Президент муайян шуда, муҳлати ваколати онҳо маҳдуд аст.²⁶ Зимнан, чанд ҳамсухбати МБИ ДНДҲИ нисбат ба мустақилияти аъзои КМИР аз сабаби мавҷуд набудани шартҳои муайяни интихоби онҳо ва вобастагии молиявӣ аз қарорҳои Президент изҳори нигаронӣ карданд.

Бо мақсади таъмини мустақилияти КМИР дар иҷрои вазифаҳои худ ҳам аз сохторҳои давлатӣ ва ҳам аз Парламент чараёни интихоби аъзои КМИР бояд чораҳои шаффофият ва ҳисоботдиҳандагии ҳамачонибаро дар бар гирад. Кафолати фаъолияти аъзои КМИР дар доираи муҳлати онҳо бояд тақвият дода шавад.

КҲИ ва КУИ-ҳо сохторҳои муваққатӣ буда, на камтар аз 2 моҳ ва 45 рӯз мутаносибан пеш аз рӯзи интихобот ташкил карда мешаванд. КҲИ-ҳо барои ташаккули КУИ, бақайдгирии номзадҳо барои иштирок дар интихобот дар ҳавзаи умумичумҳуриявӣ, ташкили воҳуриҳои пешазинтихоботии номзадҳо ва ташкили натиҷаҳои интихобот дар ҳавзаҳои якмандатӣ масъул мебошанд. КУИ барои таҳияи рӯйхати интихобкунандагон, ташкили овоздихӣ ва ҳисобкунии овозҳо мутасаддӣ аст. Бино ба гуфтаи намояндагони комиссияҳо, ки бо онҳо МБИ ДНДҲИ воҳурд, ягон мушкилоти техникӣ ташкилӣ пеш аз ва ё худ рӯзи интихобот нашошанд. Участқаҳои интихоботии махсус дар муассисаҳои тиббӣ ва пойгоҳҳои ҳарбӣ ташкил шуда буд.

Аз рӯи суҳанони чанд ҳамсухбати МБИ ДНДҲИ КМИР аъзои КҲИ-ро асосан аз ҳисоби кормандони сохторҳои давлатӣ интихоб ва таъйин намудааст.²⁷ Аъзои КУИ бо дарназардошти таҷрибаи қорӣ онҳо аз ҷониби мақомоти иҷроияи маҳаллии дахлдор муайян гардида аз ҷониби КҲИ-ҳо таъйин гардидаанд. Бештари аъзои КУИ, ки бо онҳо МБИ

²⁴ Бино ба гуфтаи намояндагони КМИР натиҷаҳои овоздихии участкаҳои интихоботӣ дар хоричи кишвар аввал ба ВКХ фиристода шуда, сипас Вазорат онҳоро ба КМИР ирсол намуд. КМИР натиҷаҳои овоздихиро ба КҲИ дар ноҳияи Шохмансури шаҳри Душанбе, ки он масъули ҷудокунии натиҷаҳои овоздихӣ дар хорича вобаста ба тамоми 41 КҲИ буд, фиристод.

²⁵ Ҳарчанд дар Қонуни ҚТ “Дар бораи КМИР” ба таври возеҳ омадааст, ки аъзои ҳизбҳои сиёсӣ наметавонанд дар КМИР фаъолият кунанд, дар қонун дар бораи интихобот вобаста ба аъзои комиссия дар сатҳҳои поёнӣ ягон маҳдудияти ба ин монанд пешбинӣ нашудааст.

²⁶ Дар Моддаи 15 Қонуни ҚТ “Дар бораи КМИР” омадааст, ки узви комиссия “барои риояи накардани талаботи Қонун оид ба танзими анъана ва ҷашну маросимҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон” метавонад хорич карда шавад.

²⁷ Дар Қонун дар бораи интихобот омадааст, ки КМИР КҲИ-ҳоро дар асоси пешниҳоди мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ташкил мекунад.

ДНДҲИ вохӯрд, кормандони сохторе буданд, ки дар он КУИ-и дахлдор ҷойгир шудааст. ДНДҲИ қаблан тавсия дода буд, ки бо мақсади риояи стандартҳои байналмилалӣ чараёни интиҳоби аъзои КМИР, КҲИ ва КУИ бояд шаффоф бошад ва дар асоси шартҳои возеҳ гузаронида шавад.²⁸

Чараёни ташикли КҲИ ва КУИ бояд бо риояи принципҳои бетарафии маъмурияти интиҳобот ва дар асоси шартҳои шаффофи интиҳоб ба роҳ монда шавад. Иловатан бо мақсади таъмини мустақилияти КҲИ ва КУИ аз ҳукумати марказӣ ва маҳаллӣ бояд чораҳои ҳифзкунанда таҳия ва татбиқ карда шавад.

Бар хилофи стандартҳои байналмилалӣ ношаффофӣ дар фаъолияти сохтори интиҳоботӣ ба назар мерасид.²⁹ Дар Қонуни ҚТ “Дар бораи КМИР” омадааст, ки комиссия мақоми дастаҷамъӣ мебошад, ҳамаи чаласаҳои он ошкоро гузаронида шуда, қарорҳои он таҳти назорати омма қабул карда мешаванд. Бо вучуди ин, аз сабаби надоштани дастрасӣ ба чаласаҳои навбатии он МБИ ДНДҲИ риояи чунин принципҳоро тасдиқ кардаву муфассал баҳо дода натавонист.³⁰

КМИР дар сомонаи интернетии худ тақвими чорабиниҳои интиҳоботӣ, маълумот дар бораи номзадҳои бақайдгирифташудаи ба рӯйхати ҳизбии умумичумхуриявӣ воридкардашуда, инчунин дастурамалҳоро оид ба тартиби иштироки шахсони бовариноки ҳизбҳову номзадҳо ва нозирони байналмилалӣ ҷойгир намуд. Бо вучуди ин, сохтори мазкур маълумоти муҳим дар бораи интиҳобот ба монанди дастурамалҳо, рӯзномаи чаласаҳо ва суратчаласаву қарорҳои қабулкардаи КМИР, маълумот оид ба бақайдгирии интиҳобкунандагон ва номзадҳо аз рӯи ҳавзаҳо ва КУИ (барои интиҳобкунандагон) алоҳида, инчунин аз рӯи синну сол ва ҷинс, маълумот оид ба тақсмоти бюллетенҳо ва натиҷаҳои муфассали овоздиҳӣ, аз ҷумла дар алоҳидагӣ оид ба ҳар як КУИ ва КҲИ-ро нашр накард, ки барои омма муҳим буда, метавонад шаффофиятро баланд бардорад ва назорати мустақилонаи интиҳоботро таъмин кунад.

КМИР бояд сомонаи интернетии худро ҳамчун воситаи баландбардории шаффофияти раванди интиҳобот истифода барад. Иттилооти барои мардум муҳим, аз ҷумла қарорҳои КМИР ва маълумоти калидӣ дар бораи интиҳобот бояд дар шакли ба осонӣ ва фавран дастрас барои ҷома дастрас карда шавад.

КМИР тавассути шабакаҳои телевизион ва радио, эълон дар кӯчаҳо ва тақсмоти шахсии даъватномаҳо ба хонаводаҳо бо нишон додани макони ҷойгиршавии участкаҳои интиҳоботӣ ва вақти кушодашавии онҳо фаъолна маъракаҳои иттилоотӣ доир намуд. Маъракаи иттилоърасонии интиҳобкунандагон ба сафарбар намудани овоздиҳандагон нигаронида

²⁸ Мутобиқи талаботи банди 20 Шарҳи умумии № 25 ШҲИСММ ба КБҲСГ “[барои назорат намудани чараёни интиҳобот ва таъмини баргузории интиҳоботи одилона, беғаразона ва мутобиқи қонунҳои қабулшуда, ки муқарроти он ба талаботи Конвенсия мувофиқат мекунад, мақоми интиҳоботии мустақил бояд таъсис дода шавад”.

²⁹ Дар банди 19 [Шарҳи умумии № 34 ШҲИСММ ба КБҲСГ](#) аз соли 2011 омадааст: “[б]о мақсади таъмини ҳуқуқи дастрасӣ ба маълумот кишварҳои узв бояд фаъолна маълумоти давлатии барои омма муҳимро ба таври озод дастрас намоянд. Кишварҳои узв бояд ҷиҳати таъмини дастрасии осон, фаврӣ, самаранок ва амалӣ ба чунин маълумот тамоми кӯшишҳоро ба харҷ диҳанд”. Инчунин ниг. ба Моддаи 7 Конвенсияи ИДМ.

³⁰ Ба МБИ ДНДҲИ оид ба ягон чаласа ё вохӯрӣ хабар дода нашуд ва зимнан Миссия имконияти мушоҳидаи онҳоро надошт. Ҳизбҳои сиёсӣ оид ба замони баргузории чунин чаласаҳо ва қарорҳои дар он қабулшуда маълумоти муҳолифаткунанда доданд. Чанд воситаи ахбори омма ба МБИ ДНДҲИ хабар доданд, ки маълумотро аз КМИР танҳо тавассути агентҳои иттилоотии давлатӣ гирифта истодаанд.

шуда, чанбаи мусбати он чунин буд, ки ба мубориза алайҳи овоздиҳӣ аз номи дигарон дар асоси боварӣ равона карда шуда буд. КМИР инчунин ба иттилои МБИ ДНДҲИ расонид, ки чиҳати тарғиби иштироқи ҷавонон ва таъмини дастрасии участкаҳои интиҳоботӣ барои ҳамаи интиҳобкунандагони дорои маҳдудиятҳои ҷисмонӣ кӯшишҳои зарурӣ ба харҷ дод.

VII. БАҚАЙДГИРИИ ИНТИХОБКУНАНДАГОН

Шаҳрвандоне, ки синнашон то рӯзи интиҳобот ба 18 расидааст, ҳуқуқи овоздиҳӣ доранд. Шаҳрвандоне, ки суд онҳоро ғайри қобили амал донистааст ё бо ҳукми суд дар ҷойҳои маҳрумӣ аз озодӣ нигоҳ дошта мешаванд, новобаста аз вазнинии ҷинояти содиркардаи худ ҳуқуқи дар интиҳобот иштирок кардан надоранд. Аз ҳуқуқ маҳрум кардани тамоми маҳбусон новобаста аз сатҳи вазнинии ҷинояти содиркардашон бар хилофи уҳдадорихои кишвар дар доираи САҲА ва дигар уҳдадорихои байналмилалӣ оид ба интиҳоботи демократӣ мебошад.³¹ Маҳрумкунии шахсони дорои имкониятҳои маҳдуди зеҳнӣ ва ҷисмониву иҷтимоӣ аз ҳуқуқ ба овоздиҳӣ муҳолифи уҳдадориву стандартҳои байналмилалӣ мебошад.³²

Бо мақсади тавозун байни маҳдудиятҳои татбиқишаванда ва вазнинии ҷиноят маҳдудсозии ҳуқуқи овоздиҳии шаҳрвандони дар ҷойҳои аз озодӣ маҳрум қарордошта новобаста аз вазнинии ҷинояти содиркардаи онҳо бояд мавриди баррасӣ қарор дода шавад. Маҳдудсозии ҳуқуқи шахс ба овоздиҳӣ дар асоси имкониятҳои маҳдуди ақлонӣ ва ҷисмониву иҷтимоӣ бояд бекор карда шавад.

Бақайдгирии интиҳобкунандагон ба таври ғайрифавол амалӣ мешавад. КУИ-ҳо рӯйхати интиҳобкунандагонро барои ҳар як интиҳобот дар асоси маълумоти аз ҷониби мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ пешниҳодшуда таҳия мекунанд. КУИ-ҳо дар ҳамкорӣ бо кумитаҳои маҳалла рӯйхатро тавассути ташриф ба ҳар як хонавода нав мекунанд.³³ Ба рӯйхат дар асоси ҷои истиқомат ворид карда мешавад. Интиҳобкунандагоне, ки дар хориҷи кишвар зиндагӣ мекунанд, дар рӯйхати иловагии интиҳобкунандагон ҳамчун шахси дар хориҷа истиқоматдошта дар асоси маълумоти аз ҷониби аъзои дигари оилаи онҳо пешниҳодшуда ба қайд гирифта мешаванд. Интиҳобкунандагоне, ки ҳангоми ташриф ба хонавода муайян карда намешаванд, аз рӯйхат гирифта намешаванд. Дигар ягон сохтори давлатие, ки оид ба ҷои истиқомат, таваллуд, фавт ё ҳолати шаҳрвандии шаҳрвандон маҳзани маълумот дорад, ягон уҳдадорӣ ҳуқуқӣ ё механизме надорад, ки мутобиқи он ба КУИ маълумоти тоза пешниҳод кунад.

Сарфи назар аз тавсияҳои қаблии ДНДҲИ дар ягон сатҳ ягон маҳзани доимии интиҳобкунандагон ташкил нашудааст ва дар конунгузорӣ ягон чора оид ба пешгирии

³¹ Дар банди 7.3 Ҳуҷҷати копенгагени САҲА аз соли 1990 омадааст, ки кишварҳои узв “ҳуқуқи умумӣ ва баробари овоздиҳиро ба шахсони калонсол қарор медиҳанд”; дар банди 24-и ҳамин ҳуҷҷат пешбинӣ шудааст, ки маҳдудияти ҳуқуқ ва озодиҳо бояд “ҳатман ба мақсадҳои конун мутаносиб бошад”. Дар банди 14 Шарҳи умумии №25 ШҲИСММ ба КБҲСГ омадааст, ки сабаби маҳрумкунӣ аз ҳуқуқи овоздиҳӣ бояд “объективона ва асоснок” бошад.

³² Мутобиқи Моддаи 29 [КХМ](#), “Кишварҳои узв бояд [...] чораҳои зарурӣ бинанд, то маъюбон дар ҳаёти сиёсӣ чамъиятӣ баробари дигарон, мустақиман ё тавассути намоёндагони озодона интиҳобкардаи худ иштирок карда, ҳуқуқ ва имкониятҳои маъюбонро барои интиҳоб кардан ва интиҳоб шудан татбиқ карда тавонанд. Дар банди 48 [Шарҳи умумии № 1 Кумитаи КХМ ба Моддаи 12 КХМ аз соли 2014](#) омадааст, ки “қобилияти қарорқабулкунии шахс наметавонад барои маҳрум кардани шахси дорои маъюбият аз татбиқи ҳуқуқҳои сиёсӣ, аз ҷумла ҳуқуқи интиҳоб кардан [ва] интиҳоб шудан асос гардад”.

³³ Маҳалла сохтори ғайрирасмӣ ва худидоракунии ҷомеаҳои тоҷик мебошад. Ҷамоатҳо воҳиди хурдтарини маъмури буда, якчанд маҳалларо дар бар мегиранд.

бақайдгирии якҷандкаратаи интиҳобкунандагон, ки ягонагии рӯйхати интиҳобкунандагонро зери хатар мегузорад, пешбинӣ нашудааст.³⁴ Новобаста аз чанд дархост мақомот ба МБИ ДНДҲИ оид ба чораҳои амалӣ вобаста ба пешгирии бақайдгирии бисёркарата ҳеч гуна маълумоте пешниҳод накард. Мутобиқи суханони намояндагони КМИР 4929128 нафар интиҳобкунанда, аз ҷумла тақрибан 600000 нафар муҳоҷири қорӣ дар хориҷи кишвар истиқоматдошта ба қайд гирифта шудаанд.³⁵ Дигар ҳамсухбатони МБИ ДНДҲИ изҳор доштанд, ки шумораи муҳоҷирони меҳнатӣ ба як миллион баробар аст. Набудани маълумоти демографии боэътимод дар бораи рушди аҳоли дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба баҳодихии ҳамачонибаи дақиқ ва фарогир будани бақайдгирии интиҳобкунандагон имкон намедихад.

Чанд ҳамсухбат ба МБИ ДНДҲИ оид ба соли 2016 оғоз шудани лоиҳаи таҷрибавии бақайдгирии электронии ҳолати шаҳрвандӣ хабар доданд, ки аз ҷониби Вазорати адлия дар ҳамкорӣ бо дигар сохторҳои давлатӣ татбиқ шуда истодааст. Лоиҳа дар шаҳри Кӯлоб ва ноҳияи Рӯдакӣ ба таври таҷрибавӣ татбиқ шудааст ва васеъ намудани он дар ноҳияҳои дигар дар назар аст.³⁶ Бо дарназардошти он, ки қонунгузори дахлдор оид ба ҳифзи маълумоти шахсӣ қабул гардида, дар амал татбиқ шуда истодааст, маълумот дар бораи аҳоли, ки дар маҳзани маълумот оид ба ҳолати шаҳрвандӣ нигоҳ дошта мешавад, метавонад барои ташкили маҳзани марказонидашудаи маълумот оид ба интиҳобкунандагон ҳамчун асос истифода шавад.

Тибқи гуфтаи намояндагони КМИР ягон рӯйхати интиҳобкунандагон барои участкаҳои интиҳоботӣ дар хориҷи кишвар пешакӣ таҳия нашудааст. Шаҳрвандон дар хориҷи кишвар имкон доштанд дар интиҳобот ҳам дар ҳавзаи якмандатӣ ва ҳам дар умумичумхуриявӣ бо пешниҳоди ҳуҷҷати дахлдори муайянкунандаи шахсият овоз диҳанд. КУИ-ҳо дар хориҷа ва КҲИ-ҳо барои тасдиқи маълумот ягон санчиш намегузаронанд.

Дақиқии рӯйхати интиҳобкунандагон бо дарназардошти ҷорисозии маҳзани доимии марказонидашудаи интиҳобкунандагон бояд беҳтар карда шавад. Рӯйхати интиҳобкунандагон бояд ҳамачониба пеш аз ҳар як интиҳобот нав карда шуда, хатоҳо ва бақайдгирии ҷандкарата дар сатҳи марказӣ санҷида шавад.

Рӯйхатҳои интиҳобкунандагон барои баррасии чамъиятӣ 15 рӯз пеш аз интиҳобот дар участкаҳои интиҳоботӣ пешниҳод карда шуданд. Интиҳобкунандагон имкон доштанд дар вақти дилхоҳ то рӯзи интиҳобот дархост намоянд, ки номи онҳо ба рӯйхат ворид карда шавад ё рӯйхат ислоҳ карда шавад. Қонун инчунин иҷозат медиҳад, ки интиҳобкунанда дар рӯзи интиҳобот дар участкаи интиҳоботӣ аз ҷониби КУИ ба қайд гирифта шавад, ки ин бар хилофи таҷрибаи пешқадами байналмилалӣ аст.³⁷ Интиҳобкунандагоне, ки номи онҳо дар рӯйхати интиҳобкунандагон рӯзи интиҳобот ёфт нашудааст, бе ягон санчиш барои

³⁴ Дар банди 21 Шарҳи умумии № 25 ШҲИСММ ба КБҲСГ омадааст, ки “принсипи як шахс ва як овоз бояд истифода шавад”. Инчунин ниг. ба банди 7.3 Ҳуҷҷати копенгагени САҲА аз соли 1990.

³⁵ КУИ-ҳо ба МБИ ДНДҲИ иттилоъ доданд, ки ҳангоми ташриф ба хонаводаҳо бо мақсади тасдиқи маълумот як рӯйхати алоҳидаи интиҳобкунандагони дар хориҷа фаъолиятдошта таҳия карда шуда, маълумоти чамъбастишударо КҲИ-ҳо ба КМИР фиристоданд.

³⁶ Дар доираи Лоиҳаи ислоҳоти низоми сабти асноди ҳолати шаҳрвандӣ маълумот оид ба таваллуд, акди никоҳ ва фавт, инчунин истиқомат дар хориҷи кишвар таҳия карда мешавад. Марҳалаи якуми лоиҳа соли 2016 оғоз гардида, соли 2019 хотима ёфтааст. Марҳалаи дуюми он соли 2020 оғоз гардида, то соли 2023 давом хоҳад ёфт. Лоиҳа таҳти роҳбарии Вазорати адлия бо иштироки ВКХ, Вазорати қорҳои дохилӣ, Вазорати тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳолии ҚТ ва Вазорати маориф ва илми ҚТ татбиқ шуда, аз ҷониби ҷомеаи байналмилалӣ маблағгузорӣ мешавад.

³⁷ Мутобиқи қисмати I.1.2.iv Кодекси одоби Комиссияи венетсиягӣ дар масоили интиҳобот аз соли 2002 “ба участкаи интиҳоботӣ барои бақайдгирии интиҳобкунандагон дар рӯзи интиҳобот набояд иҷозат дода шавад”.

тасдиқкунӣ ва ё татбиқи чораҳои пешгирикунандаи бақайдгирии якҷандқарата ба рӯйхати иловагӣ дар асоси ҳуҷҷати эътиборноки муайянкунандаи шахсият ворид карда шудаанд.

Хуб мешуд агар муҳлати охири қонунӣ барои пӯшидани рӯйхати интиҳобот қабл аз рӯзи интиҳобот ҷорӣ карда шавад. Бақайдгирии иловагии интиҳобкунандагон дар рӯзи интиҳобот бояд танҳо мутобиқи талаботи ҳуқуқии ба таври возеҳ муқарраргардида ва таҳти назорати судӣ ё маъмурӣ бо таъмини чораҳои пешгирикунандаи бақайдгирии якҷандқарата иҷозат дода шавад.

VIII. БАҚАЙДГИРИИ НОМЗАД

Шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки шаҳрвандии дигар кишварро надорад, синнаш ба 30 расидааст, дар ҳудуди ҷумҳурӣ на камтар аз панҷ сол зиндаги кардааст, таҳсилоти олии дорад, забони давлатиро пурра медонад, доғи судии бардоштанашуда надорад, барои иштирок дар интиҳоботи парлумонӣ ҳуқуқ дорад. Маҳдудиятҳо дар асоси ҷои истиқомат зиёдатӣ буда, аз ҳуқуқи овоздиҳӣ маҳрум кардани шахсони дорои доғи судӣ новобаста аз вазнинии ҷинояти содиркардаи онҳо номувофиқ аст.³⁸ Зиёда аз ин, шахсоне, ки барои содир намудани ҷинояти вазнин таҳти тафтишот қарор доранд, инчунин ҳуқуқи овоздиҳӣ надоранд, ки ин бар хилофи принципи эҳтимолияти бегуноҳӣ ва стандартҳои байналмилалӣ мебошад.³⁹

Талаботи истиқомат дар кишвар, маҳдудияти беасоси ҳуқуқи иштирок дар интиҳобот аз сабаби доғи судии гузашта ё аз сабаби таҳти тафтишот қарор доштан бояд бознигарӣ шуда, ба стандартҳои байналмилалӣ ва таҷрибаи пешқадам ҷавобгӯӣ карда шавад.

Номзадҳо метавонанд аз ҷониби ҳизби сиёсӣ ё ба таври худпешбарӣ пешбарӣ шаванд. Ҳизбҳои сиёсӣ бояд номзадҳоро дар пленум (конференсия)-и ҳизб пешбарӣ намоянд. Номзад аз ҳизб метавонад ҳамзамон ҳам дар рӯйхати ҳизб ва ҳам дар ҳавзаи ягонаи умумиҷумҳуриявӣ бошад. Худпешбарӣ танҳо дар ҳавзаҳои якмандатӣ иҷозат дода шудааст. Бар хилофи таҷрибаи пешқадами байналмилалӣ ва тавсияи қаблии ДНДҲИ дар киёс бо номзадҳои ҳизбӣ ба номзадҳои худпешбар зарур аст, ки ба таври иловагӣ барои тарафдории худ на камтар аз 500 имзои интиҳобкунандагони ҳавзаи дахлдорро ҷамъ намояд.⁴⁰ Ҳар як интиҳобкунанда метавонад танҳо як номзадро тарафдорӣ кунад, ки ин метавонад плюрализми сиёсиро маҳдуд кунад.⁴¹

³⁸ Дар банди 15 Шарҳи умумии № 25 ШҲИСММ ба КБҲСГ аз соли 1996 омадааст: “ҳама гуна маҳдудияти ҳуқуқ ба иштирок дар интиҳобот [...] бояд дар асоси шартҳои объективона ва заминадор асосдор карда шавад. Шахсоне, ки ба таври дигар ҳуқуқи иштирок дар интиҳоботро доранд, набояд дар асоси шартҳои беасос ё таъйизкунанда ба монанди таҳсилот, истиқомат ё аслу наҷод, ва ё бо сабаби мансубияти сиёсӣ аз иштирок маҳрум карда шаванд”. Инчунин ниг. ба бандҳои 7.3 ва 24 Ҳуҷҷати копенгағени САҲА аз соли 1990 ва банди I.1.1.d Кодекси одоби Комиссияи венетсиягӣ дар масоили интиҳобот аз соли 2002.

³⁹ Дар банди 5.19 Ҳуҷҷати копенгағени САҲА аз соли 1990 пешбинӣ шудааст, ки “ҳар як шахс то исбот шудани гуноҳаш мутобиқи қонун бегуноҳ пиндошта мешавад”.

⁴⁰ Дар банди 130 [Дастурамали ДНДҲИ ва Комиссияи венетсиягӣ оид ба танзими ҳизбҳои сиёсӣ](#) аз соли 2010 тавсия дода шудааст, ки “қоидаҳо оид ба дастрасӣ ба бюллетенҳои интиҳоботӣ ва гарав, инчунин маҳдудиятҳои нисбати номзадӣ аз ҳизбҳо бояд барои номзадҳои худпешбар ҳам яқхела бошад”.

⁴¹ Дар банди 77 [Дастурамали Комиссияи венетсиягӣ оид ба танзими ҳизбҳои сиёсӣ](#) аз соли 2010 тавсия дода мешавад, ки “бо мақсади таҳкими плюрализм ва озодии ҷамъомад қонунгузорӣ набояд шаҳрвандонро дар имзо намудан ва тарафдории рӯйхати танҳо як ҳизб маҳдуд намояд”.

Номзадҳо ... ҳам аз рӯйхати ҳизб ва ҳам аз ҳавзаи ягона бояд ба маблағи 5800 сомонӣ (тақрибан 600 Евро) гарави интихоботӣ пардохт намоянд.⁴² Гарави мазкур танҳо дар сурати ба даст овардани на камтар аз 10 фоизи овозҳои интихобкунандагони дар интихобот иштироккардаи ҳавзаи интихоботии дахлдор ё дар сурати аз ҷониби ҳизби номзад ба даст овардани панҷ фоизи овозҳо дар сатҳи ҷумҳурӣ баргардонида мешавад. Ҳарчанд гарав бо мақсади паст кардани хоҳиши номзадҳое, ки барои ғалаба имкониятҳои ҳақиқӣ надоранд, равона карда шудааст, он аз ҷониби чанд ҳамсухбати МБИ ДНДҲИ ҳамчун маблағи аз ҳад зиёд арзёбӣ гардид.⁴³

Номзадҳо бояд ҳуччати муайянкунандаи шахсият, ҳуччат оид ба таҳсилот ва маҳалли истиқомати худ, инчунин ҳуччати тасдиқкунандаи даромади худро пешниҳод намоянд. Рақобаткунандагон инчунин бояд дониши забони тоҷикии худро тавассути санҷиши аз ҷониби КМИР ё КҲИ-и дахлдор таҳияшуда ва баргузоршуда исбот намоянд. Сарфи назар аз тавсияҳои қаблии ДНДҲИ қоидаҳои тасдиқи ҳуччатҳои бақайдгирӣ дар конунгузорӣ ё дастурҳои КМИР мушаххасан муқаррар карда нашудааст.

КМИР рӯйхати тамоми ҳизбҳоро санаи 5-уми феврал ба қайд гирифт.⁴⁴ КҲИ-ҳо номзадҳоро дар ҳавзаҳои якмандатӣ мутобиқи тақвими худ ба қайд гирифтанд. Ҳарчанд шаш ҳизб ба МБИ ДНДҲИ изҳор доштанд, ки ягон мушкिलоте надоштанд, ҲСДТ зикр намуд, ки КМИР дар тасдиқи ҳуччатҳои бақайдгирӣ аз муносибату рафтори бениҳоят расмӣ истифода бурд. Илова ба ин, ҲСДТ дар муқоиса бо дигар ҳизбҳо бо мушкilotи батаъхиргузори назаррасе дар интиқоли маблағ ба фонди маъракаи интихоботӣ ва гирифтани шаходатномаи шахсони бовариноки номзадҳо дучор гардид.⁴⁵ Дар натиҷа давраи маъракаи интихоботӣ барои ҲСДТ ба ду ҳафта кам гардид.

Тибқи гуфтаҳои намоёндагони КМИР дар умум 241 нафар номзад барои ҳар ду ҳавза, аз ҷумла 48 нафар номзад аз ҳисоби занон ба қайд гирифта шуд.⁴⁶ Барои ҳавзаи якмандатӣ ҳизбҳо 73 нафар номзад пешбарӣ намуданд. Расман ба ягон кас рад карда нашуд, танҳо ҳашт нафар номзодии худро пас гирифтанд. Дар натиҷа КМИР рӯйхати ҳамаи ҳафт ҳизбро ба қайд гирифт, ки дар он 65 нафар номзад, аз ҷумла, 23 нафар зан ворид карда шудааст.⁴⁷ Тибқи иттилои КМИР ва ҳизбҳои сиёсӣ КҲИ-ҳо дар умум 176 номзадро, ки 91 нафари онҳо аз номи ҳизбҳои сиёсӣ иштирок карданд, ба қайд гирифтанд. Шаш нафар номзад аз ҷониби КҲИ-ҳо барои қайд рад гардида, як нафар аз ҷониби КМИР аз нав ба қайд гирифта шуд.⁴⁸

⁴² Мутобиқи қонун гарав дар асоси нишондиҳандаҳо барои ҳисоб, ки ҳар сол дар доираи Қонуни ҚТ “Дар бораи бучети давлатии ҚТ” мавриди бознигарӣ қарор дода мешавад, ҳисоб карда мешавад. Дар замони бақайдгирии номзадҳо як Евро тақрибан ба 9.6 сомонӣ баробар буд.

⁴³ Бино ба маълумоти [Агентии омор](#), маоши ҳадди ақал дар Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2019 400 сомони ва маоши миёна 1,357 сомониро ташкил додааст.

⁴⁴ Мутобиқи қонун дар бораи интихобот бақайдгирии номзад 45 рӯз пеш аз интихобот сар шуда, 20 рӯз пеш аз интихобот ба охир мерасад. Маъракаи интихоботӣ дар рӯзи бақайдгирии номзоди дахлдор оғоз мегардад.

⁴⁵ ҲСДТ даъво дошт, ки тамоми ҳуччатҳо дар аввали моҳи январ фиристода шуда бошанд ҳам, танҳо санаи 5 феврал ба қайд гирифта шуданд. Маблағи давлатӣ ба суратҳисоби ҳизб танҳо санаи 14 феврал интиқол дода шуда, шахсони бовариноки номзадҳо шаходатномаи худро санаи 19 феврал гирифтанд.

⁴⁶ Маълумоти омории расмӣ оид ба бақайдгирии номзадҳо ягон маротиба нашр нашудааст. МБИ ДНДҲИ чунин маълумотро танҳо аз КМИР ҳангоми вохӯрӣ санаи 29 феврал гирифт.

⁴⁷ КМИР аз ҲХДТ 26 номзад (13 нафар зан), аз ҲАТ 12 номзад (ду нафар зан), аз ҲИИТ ҳафт номзад (як нафар зан), аз ҲКТ панҷ номзад (ду нафар зан), аз ҲСДТ панҷ номзад (як нафар зан) ва аз ҲДТ чор номзад (як нафар зан)-ро ба қайд гирифт.

⁴⁸ КМИР як қарори КҲИ-ро дар бораи бақайдгирии як номзад, ки ба синни зарурӣ нарасида буд, бекор кард. КҲИ-ҳо бақайдгирии панҷ номзадро аз сабаби бардошта нашудани доғи судиашон ва як номзадро аз сабаби сохтакории имзоҳо рад карданд. МБИ ДНДҲИ натавонист сабаби радро мустақилона тасдиқ намояд.

Танҳо ҲХДТ шумораи ҳадди аксари номзадхоро барои ҳар ду ҳавза пешбарӣ карда, ҲАТ бошад бо 27 номзад барои ҳавзаҳои якмандатӣ дар ҷои дуҷум буд. Дар нуҳ ҳавзаи умумичумхуриявӣ бо ҲХДТ танҳо номзадҳои худпешбар рақобат карданд, ки аз рӯи гуфтаҳо бисёри онҳо дар пешбарии номзодии худ аз номи ҲХДТ муваффақ нашуданд.⁴⁹

КМИР рӯйхати ягонаи номзадхоро барои ягон намуди ҳавза ва ё маълумоти ягона оид ба шумораи номзадҳои радгардида ва сабаби чунин радро нашр накард. Беамалӣ аз ҷониби КМИР дастрасии осон ва фаврии интиҳобкунандагон ба иттилоот оид ба бақайдгирии номзадҳо ва бахусус назорати мустақили вакилони эҳтимолиро маҳдуд кард.⁵⁰

КМИР бояд рӯйхати ягонаи номзадҳои пешбарӣшуда ва бақайдгирифташударо бо нишон додани ҳизби сиёсӣ ва ҷинс ҳам барои ҳавзаҳои умумичумхуриявӣ ва ҳам якмандатӣ, аз ҷумла дар сомонии худ дар шакли таъминкунандаи риояи ҳуқуқи интиҳобкунандагон ба дастрасии осон ва фаврӣ ба чунин маълумот нашр кунад.

IX. МУҲИТИ МАЪРАКАИ ИНТИХОБОТӢ

Қонун дар бораи интиҳобот шароити яқсонӣ пешбурдаи маъракаи интиҳоботиро барои ҳамаи иштироккунандагони интиҳобот пешбинӣ намуда, мутобиқи он КМИР ва мақомоти иҷроия дар маҳалҳо ҷиҳати фароҳам овардани шароит барои маъракаи интиҳоботӣ нақши асосӣ мебозад. Мутобиқи қонун дар бораи интиҳобот номзадҳо ва ҳизбҳои сиёсӣ ҳуқуқ доранд озодона шакл ва усули ташвиқотро муайян намоянд. Дар амал КМИР ҳамаи маводҳои ташвиқотиро тасдиқ мекунад, КҲИ-ҳо ва мақомоти иҷроияи маҳаллӣ бошад яқоя оид ба тақвими вохӯриҳо бо интиҳобкунандагон қарор қабул мекунад. Мутобиқи Қонуни ҚТ “Дар бораи маҷлисҳо, гирдиҳамоиҳо, намоишҳо ва роҳпаймоиҳо” барои гузаронидани ҳама гуна чорабиниҳои оммавӣ бо ташаббуси номзадҳо ё ҳизбҳо бояд пешакӣ иҷозати мақомоти давлатӣ гирифта шавад. Бо дарназардошти он, ки бояд дархост барои иҷозати пешакӣ на камтар аз 15 рӯз қабл аз рӯзи баргузориҳои чорабинӣ пешниҳод карда шавад, иштироккунандагони рақобати интиҳоботӣ барои таҳияи тақвими маъракаи пешазинтиҳоботии худ қариб ки имконият надоштанд. Заминаи қонунгузорӣ ва амалияи аз ҷониби мақомоти давлатӣ татбиқшаванда беасос озодии ҷамъомад ва баёнро дар давраи пеш аз интиҳобот маҳдуд мекунад, ки ин бар хилофи стандартҳои байналмилалӣ аст.⁵¹

Нақши сохторҳои идоракунандаи раванди интиҳобот ва мақомоти иҷроияи маҳаллӣ дар муайян намудани тарзи пешбурди маъракаи интиҳоботӣ бояд ба таври назаррас ихтисор карда шуда, ба номзадҳо ва ҳизбҳо барои таҳия ва татбиқи озодонаи чорабиниҳои маъракаи интиҳоботии худ бояд имконият дода шавад. Қонуни ҚТ “Дар бораи маҷлисҳо, гирдиҳамоиҳо, намоишҳо ва роҳпаймоиҳо” бояд тағйир дода шуда, танҳо талабот оид ба пешниҳоди хабарнома (огоҳинома) ворид карда шуда, талаботи иҷозат бекор карда шавад.

⁴⁹ Ба МБИ ДНДҲИ иттилоъ дода шуд, ки ба аъзои ҲХДТ барои ҳамчун номзодии худпешбар иштирок кардан иҷозат дода шуд ва бисёр шахсон ҳам чунин карданд.

⁵⁰ Мутобиқи талаботи банди 19 Шарҳи умумии № 34 ШҲИСММ ба КБҲСГ аз соли 2011 “[...] Кишварҳои узв бояд фаёлона маълумоти давлатии дорой аҳамияти ҷамъиятиро ба таври кушод дастраси ҷомеа намоянд”.

⁵¹ Банди 7.7 Ҳуҷҷати копенгагени САҲА аз соли 1990 кишварҳои узвро барои “дидани чораҳои зарурӣ ҷиҳати он, ки қонун ва сиёсати давлатӣ барои гузаронидани ташвиқоти сиёсӣ дар муҳити одил ва озод имконият диҳад ва ҷазоӣ маъмурӣ, зӯрварӣ ва таҳдид ба ҳизбу номзадҳои барои муаррифии озодонаи назару хусусиятҳои онҳо монеа нашавад ё интиҳобкунандагонро аз омӯхтан ва муҳокимаи чунин ақидаву хусусиятҳо бознадорад”, уҳдадор мекунад.

Маъракаи интиҳоботӣ дар як муҳити зерин назорати қатъӣ қарордошта ва танзимшуда баргузор гардида, барои ягон алтернативаи сиёсии сазовор ба ҲХДТ, ки роҳбари он Президент мебошад, фазои зарурӣ пешниҳод карда натавонист. Ягон ташкилоти ҷамъиятӣ аз тарси ҷазои эҳтимоли ягон мубоҳисае оид ба сиёсат ё интиҳобот ташкил накард; номзадҳо бо ҳамдигар ҳам дар чорабиниҳои ҷамъиятӣ ва ҳам тавассути воситаҳои ахбори омма муошират надоштанд. Зимнан, бар хилофи стандартҳои байналмилалӣ интиҳоботи демократӣ қисмати муҳими маъракаи интиҳоботии воқеӣ, яъне баҳсҳои плюралистӣ оид ба идеяҳои сиёсӣ ва роҳҳои алтернативӣ вучуд надоштанд.⁵²

Маҳдудиятҳо нисбат ба фаъолияти ташкилотҳои ҷамъиятӣ бояд дар заминаи уҳдадорӣҳо дар доираи САҲА ва дигар стандартҳои байналмилалӣ марбут ба ҳуқуқи иштирок дар ҳаёти сиёсӣ ва ҳуқуқ ба озодии баён мутобиқи қонун ва дар амалия бекор карда шавад.

Қисмати муҳими маъракаи интиҳоботӣ гузаронидани вохӯриҳо бо интиҳобкунандагон буд, ки доир намудани чунин вохӯриҳо қатъиян мувофиқи формати аз ҷониби КМИР таҳиягардида зарур буд. Чунин вохӯриҳо ба таври муштарак дар соатҳои корӣ аз ҷониби КҲИ-ҳо ва мақомоти иҷроияи маҳаллии дахлдор пеш аз ҳама дар толорҳои мактабҳои таҳсилоти миёна, олий ва ташкилотҳои давлатӣ, ки кормандон ё донишҷӯёни ин муассисаҳо толорҳоро пур мекарданд, гузаронида шуданд.⁵³ Ҳарчанд КМИР ба МБИ ДНДҲИ иттилоъ дод, ки дар умум дар миқёси кишвар 2000 вохӯрӣ баргузор шуданд, ҳизбҳои сиёсӣ ҳама якҷоя тасдиқ намуданд, ки аз 3 то 20 чунин вохӯриҳо дар ҳар як ҳавза баргузор шуданд. Номзадҳо барои муаррифии барномаи худ тақрибан 10 дақиқа вақт дошта, дар баъзе ҳолатҳо ба саволҳои толор ҷавоб медоданд. Дар бораи ҳеҷ кадом аз ин вохӯриҳо дар байни омма аз тариқи интернет, воситаҳои ахбори оммаи асосӣ ва ё тахтаҳои эълони ҷамъиятӣ дар маҳаллаҳо эълон дода нашуд. Чунин муоширати маҳдуд бо интиҳобкунандагон ба таври назаррас имконияти онҳоро дар баҳодихии озодонаи номзадҳо, ки барои қабули қарори огоҳона муҳим аст, маҳдуд кард.

Ҳарчанд тамоми ҳизбҳои сиёсӣ, ки бо МБИ ДНДҲИ вохӯрданд, изҳор доштанд, ки ба хонаводаҳо ташриф оварданд, дар ин бора танҳо дар саҳифаи ҲХДТ ва то андозае дар саҳифаи ҲСДТ дар шабакаҳои интернетӣ маълумот ҷойгир карда шуда буд. Ягон тақвими чорабиниҳои ташвиқотӣ нашр нашуд ва МБИ ДНДҲИ имконияти мушоҳида кардани ҳеҷ кадоми онҳоро надошт. Ду ҳизб кумитаҳои маҳалларо дар минтақаҳои деҳот ҳамчун як гурӯҳи муҳим барои расидан ба мақсад ном гирифт, зеро дастгирии онҳо заминаи дастгирии ҳизбро метавонад васеъ намуда, тақвият бахшад.

Рекламаи сиёсии берунӣ дар намуди плакатҳои стандартӣ формати А3 ва А2 буд, ки дар онҳо расм ва тарҷумаи ҳоли номзадҳо ҷойгир карда шуда, асосан дар биноҳои ҷамъиятӣ, панҷараҳо ва дар наздикиҳои участкаҳои интиҳоботӣ овехта шуда буданд. Намунаи плакат

⁵² Дар банди 3 Ҳуҷҷати копенгагени САҲА аз соли 1990 “аҳамияти плюрализм вобаста ба ташкилотҳои сиёсӣ” эътироф мешавад. Банди 10.3 кишварҳои узвӣ барои “дидани чораҳои ҷиҳати иҷозат ба шахсони алоҳида барои татбиқи ҳуқуқ ба ҷамъомад, аз ҷумла, ҳуқуқ ба ташкили иттиҳодия, шомил шудан ва иштироки самаранок дар фаъолияти ташкилотҳои ҷамъиятӣ, ки барои мусоидат ва ҳифзи ҳуқуқ ва озодиҳои асосии инсон кӯшиш ба харҷ медиҳанд”, вазифадор мекунад. Инчунин ниг. ба бандҳои 8, 12 ва 25-и Шарҳи умумии №25 ШҲИСММ ба КБҲСГ аз соли 1996. Дар банди 25 омадааст, ки “ҷиҳати таъмини татбиқи пурраи ҳуқуқҳои бо Моддаи 25 ҳифзгардида паҳни озодонаи иттилоот ва ақидаҳои оид ба масоили ҷамъиятиву сиёсӣ дар байни шахрвандон, номзадҳо ва намояндагони интиҳобгардида муҳим аст”.

⁵³ МБИ ДНДҲИ мушоҳида намуд, ки баъзан иштироккунандагони ин вохӯриҳо аз ҷониби мақомоти давлатӣ ба қайд гирифта шуда, баъзе ҳизбҳо тасдиқ намуданд, ки ин таҷрибаи маъмулӣ мебошад.

барои ҳамаи ҳизбҳо аз ҷониби КМИР тарҳрезӣ шуда буд. Дар ш. Душанбе плакатҳои ҲХДТ нисбат ба плакатҳои ҳизбҳои дигар аз рӯи шумора ба таври возеҳ зиёд буд. Шумора ва формати плакатҳои ҳизб дар шафати шумораи фаровони тахтаплакат ва баннерҳои калонҳаҷм бо расми Президент ё изҳороти сиёсии он кас, ки дар канори кӯчаҳо ва девори биноҳои давлативу хусусӣ ҷойгир карда шуда буд, бо як контрасти возеҳ ба назар намоён буд.

Сарчашмаҳои онлайнӣ ва шабакаҳои иҷтимоӣ бо мақсади маъракаи интихоботӣ танҳо аз ҷониби ҲХДТ ва ҲСДТ истифода шуд.⁵⁴ ҲХДТ чанд саҳифаи ба якдигар алоқаманди худро дар шабакаи фејсбук дошт, ки дар он ҳизб ва иқтидори он барои татбиқи сиёсати аз ҷониби Президент қабулгардида дар ҳар як минтақаи кишвар тарғиб карда мешуд. Роҳбари ҲСДТ бо истифода аз саҳифаи шахсии худ маъракаи интихоботиро пеш бурд; дар аксари ҳолатҳо дар зер навистаҳои ӯ пас аз чанд дақиқаи нашр бисёр шарҳҳои манфӣ менавиштанд.⁵⁵ Ҳам ҲХДТ ва ҳам ҲСДТ аз эълони сиёсии пулакӣ дар фејсбук истифода набурданд. Ягон ҳизб аз воситаҳои алтернативии тарғиби сиёсӣ, аз ҷумла, воситаҳои рақамии паҳнкунии иттилоот, шабакаҳои иҷтимоӣ ё сомонаҳо бо мақсади тарғиби ҳизб ё номзадҳои худ истифода накард.⁵⁶

ҲАТ, ҲХДТ ва ҲИИТ ҳаҷми ночизи вақти эфири телевизионро хариданд, ҳамаи ҳафт ҳизб бошанд бо чанд рӯзнома бо арзиши дастрас ҳамкории мутақобилан муфид ба роҳ монданд. Ба истиснои ҲХДТ ба назар чунин метофт, ки танҳо ҲАТ ва ҲКТ идораҳои фаъоли маъракаи интихоботии худро воқеъ дар дохили биноҳои ҷамъиятӣ доштанд. Умуман, шакли возеҳи якхелаи маъракаи интихоботӣ ва надоштани хоҳиш аз ҷониби ҳизбҳо ҷиҳати озодона баланд бардоштани обрӯи худ боварии онҳоро ба тарғиби расмии маъракаи интихоботии рақобатдор, плюралистӣ ва ҷолиб кам кард.⁵⁷

Ҳамаи ҳизбҳо мурочиатномаи барномавии худро нашр карданд ва ҳеҷ кадоми онҳо сиёсат ё нақшаҳои рушди пешгирифтаи Президентро зерин баҳс қарор надод, натиҷаҳои фаъолияти Ҳукуматро таҳлил накард ва ё варианти алтернативии идоракунии самаранокро пешниҳод накард. Ба истиснои ҲХДТ танҳо ҲАТ пешниҳодҳои алтернативии татбиқпазир оид ба тағйиротҳои сохторӣ дар сатҳи поёнӣ пешниҳод кард. Танҳо ҲСДТ хусусиятҳои ҳизби муҳолифро нишон дод, аммо барои ҳамкории бевосита бо интихобкунандагон қувваи кориву иқтидор ва имкониятҳои маҳдуд дошт. Зимнан, интихобкунандагон интихоби дар ҳақиқат аз ҳам фарқкунандаи сиёсӣ надоштанд. Умуман, маъракаи интихоботии норавшан ва аз ҷониби мақоми интихоботӣ идорашуда таъсири нобудсозандаи маҳдудиятҳои систематикиро ба фаъолияти шаҳрвандӣ ва барканорсозии тадриҷии овозҳои норозӣ нишон дод.⁵⁸

⁵⁴ ҲАТ, ҲДТ ва ҲСТ саҳифаи худро дар фејсбук бо камтар аз 160 нафар пайравони худ доштанд ва иттилоот дар саҳифаҳои мазкур охири маротиба соли 2015 (дар ду ҳолат) ва соли 2019 (дар як ҳолат) нава карда шудааст. Ба санаи 27-уми феврал ҳизбҳо дар шабакаҳои иҷтимоии русзабони маъмули «ВКонтакте» ва «Одноклассники» саҳифаҳои расмии худро надоштанд.

⁵⁵ Фосила ва ба якдигар монандии шарҳҳои бешумор аз номи соҳибони дигар саҳифаҳои ғайрифавол дар бораи кӯшишҳои мақсаднок ҷиҳати паст кардани обрӯ ва хандахариш намудани ҲСДТ шаходат медиҳад.

⁵⁶ Ягон ҳизб, аз ҷумла ҲХДТ сомонаи интернетии фавол ва дорои маълумоти нава надошт; ягоне аз онҳо барои сафарбар намудани интихобкунандагон аз хизматрасониҳои хабари кӯтоҳ (СМС) истифода набурд, ягоне аз онҳо канали худро дар сомонаи «Ютуб» надошт ва ё аз Твиттер истифода намебурд.

⁵⁷ Дар изҳороти худ ҳамаи мансабдорони давлатӣ ва намоёндогони КМИР оид ба шаффофӣ, рақобатнокӣ ва плюрализм ҳамчун хусусиятҳои хоси ташвиқоти пешазинтихоботӣ таъкид мекарданд.

⁵⁸ Дар банди банди 25 Шарҳи умумии № 25 ШҲИСММ ба КБҲСГ аз соли 1996, «татбиқи пурраи ҳуқуқҳои дар Моддаи 25 хифзгашта [...] татбиқ ва риояи пурраи ҳуқуқҳои дар Моддаҳои 19, 21 ва 22-и [КБҲСГ], аз ҷумла, озодии муҳокимаи масоили давлатӣ, баргузор намудани гирдиҳамоиҳову ҷамъомадҳои осоишта, танқид ва бар зидди касе баромад кардан, наشري маводҳои сиёсӣ, пеш бурдани маъракаи интихоботӣ ва тарғиби ғояҳои сиёсӣ тақозо карда мешавад.

На дар давраи ташвиқотӣ ва на дар барномаи ҳизбҳо масоили баробарии гендерӣ ба таври равшан фаро гирифта нашуд. Дар ҲХДТ ва ҲКТ занҳо дар вазифаҳои роҳбарикунанда фаъолият доштанд; ҲХДТ ва ҲИИТ дар рӯйхати номзадҳои худ нисбатан баробарии мардону занонро таъмин карданд ва дар рӯйхати ҲКТ бошад дар аввал зан меистод. Бо вучуди ин, таъсири ҳақиқии онҳо ба рӯзномаи сиёсӣ маҳдуд буд, зеро муҳити умумии сиёсӣ тарғиби озодонаи масоили ба монанди баробарии гендерӣ дар ҳаёти ҷамъиятӣ ва сиёсиро ҳавасманд намекунад. Илова ба ин, қолабҳои фарҳангиву гендерӣ аз ҷумлаи омилҳои асосиест, ки ба фаъолияти сиёсии занон монеагӣ мекунад.

Х. МАБЛАҒГУЗОРИИ МАЪРАКАИ ИНТИХОБОТӢ

Маъракаи интиҳоботӣ метавонад аз ҳисоби маблағҳои бучети давлатӣ ва маблағҳои хайриявии шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ маблағгузорӣ шавад. Маблағҳои давлатӣ ба суратҳисоби иштироккунандагони интиҳобот пас аз бақайдгирии онҳо интиқол дода мешавад.⁵⁹ Ҳарчанд мақсади маблағгузори давлатӣ таъмини имкониятҳои баробар барои иштироккунандагон аст, намояндагони тамоми ҳизбҳо дар суҳбат бо МБИ ДНДҲИ изҳор доштанд, ки маблағҳои давлатӣ танҳо барои рӯйпӯш намудани як қисми ночизи хароҷоти маъракаи интиҳоботӣ кифоят мекунад. Бештари хароҷот аз ҳисоби пасандозҳои шахсии номзадҳо, хайрияҳои хусусӣ ё саҳми ҳизби пешбарикунанда, ки он дар навбати хуб асосан аз ҳисоби ҳаққи узвият маблағгузорӣ мешавад, пардохт карда шуд. Баъзе ҳизбҳо тавассути обунашавии ҳатмӣ ба рӯзномаи ҳизбӣ маблағ ҷамъ намуданд. Як номзад ба ҷамъкунии маблағ ба таври гурӯҳӣ тавассути хайрияҳои шахсӣ дар интернет (краудфандинг) кӯшиш кард.

Ба маъракаи пешазинтиҳоботӣ аз ҳисоби захираҳои худ номзадҳо то 29,000 сомонӣ ва ҳизбҳо то 58,000 сомонӣ метавонанд саҳм гузоранд. Маблағҳои хайриявии шахсони воқеӣ барои номзад набояд аз 2,900 сомонӣ ва барои ҳизби сиёсӣ набояд аз 5,800 сомонӣ зиёд бошанд. Шахсони ҳуқуқӣ метавонанд то 5,800 сомонӣ ба ҳазинаи интиҳоботии номзадҳо ва то 29,000 сомонӣ ба ҳазинаи интиҳоботии ҳизбҳо ҳамчун хайрия саҳм гузоранд. Маблағгузори хайриявии корхонаҳои давлатӣ, шахсони шахсияташон номаълум ва сарчашмаҳои хориҷӣ манъ аст. Ҳадди ниҳони ҳазинаи номзад аз ҳавзаи ягонаи умумичумхуриявӣ дар ҳаҷми 87,000 сомонӣ ва барои ҳизби сиёсӣ дар ҳаҷми 1,740,000 муайян шудааст. Ягон ҳизб ҳадди ниҳони хароҷоти маъракаи пешазинтиҳоботиро ҳамчун аз меъёр зиёд намешуморад.

Маблағҳои ҳазинаи интиҳоботӣ дар суратҳисоби махсус, ки аз ҷониби КМИР кушода мешавад, нигоҳ дошта мешавад. Бонк бояд мунтазам ба КМИР оид ба ҳолати суратҳисоб ҳисобот дода, агар ягон номзад ё ҳизб аз меъёр зиёд харҷ кунад, хабар диҳад. Панҷ ҳизб ба МБИ ДНДҲИ хабар доданд, ки онҳо ҳеҷ мушкиле вобаста ба норасоии маблағ надоштанд. Ду ҳизби дигар зикр намуд, ки дар ҷамъоварии ҳаҷми кифояи маблағ мушкул дошт, зеро бештари мардум аз саҳм гузоштан ба чорабинии сиёсӣ тарсиданд. Ягон хароҷоти аз меъёр зиёд мушоҳида нашудааст ва ё дар бораи он хабар дода нашудааст.

КМИР барои назорати риояи қоидаҳои маблағгузори маъракаи пешазинтиҳоботӣ вазифадор карда шудааст. Ҳарчанд дар қонун дар бораи интиҳобот танҳо аз рӯйхат баровардани номзад ҳамчун шакли ягонаи ҷазо барои риоя накардани ҷунин қоидаҳо пешбинӣ шудааст, Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмури барои вайрон кардани қоидаҳои маблағгузори маъракаи

⁵⁹ Ба ҳар як номзоди бақайдгирфташуда 5,000 сомонӣ ва барои ҳар як ҳизб 50,000 сомонӣ ҷудо шуда буд. Маблағгузори давлатӣ дар асоси нишондиҳандаҳо барои ҳисоб, ки ҳар сол як маротиба бознигарӣ мешавад, ҳисоб карда мешавад.

пешазинтихоботӣ ҷаримаи маъмурӣ пешбинӣ мекунад.⁶⁰ Бо вучуди ин, барои татбиқи ҷораҳои ҷазо ҳам дар қонун, ҳам дар ягон санади КМИР ҳеҷ гуна шартӣ мушаххасе, ки дар асоси он ба таври худкор қайди номзад бекор карда шавад, вучуд надорад.⁶¹

Дар қонун дар бораи интихобот пешниҳоди ҳисоботи молиявӣ аз ҷониби ҳамаи иштироккунандагони интихобот пешбинӣ шудааст, аммо дар он талаб карда намешавад, ки ҳизбҳо ё КМИР маълумоти молиявиро ифшо намоянд, ки ин ба назорат аз ҷониби ҷомеа монеа гардида, шаффофияти маблағгузори маъракаи интихоботи имконнопазир мекунад. КМИР ба МБИ ДНДҲИ иттилоъ дод, ки ҳарчанд на ҳамаи ҳизбҳо ҳисоботи молиявӣ худро фиристонданд, ягон ҷазо татбиқ карда нахоҳад шуд ва ба иттилои омма расонида намешавад, ки кадом ҳизбҳо ҳисоботи молиявӣ пешниҳод накарданд. Танҳо як ҳизби сиёсӣ оид ба хароҷоти маъракаи интихоботии худ маълумот нашр кард.⁶²

Бо мақсади баланд бардоштани шаффофият ва риояи принсипи интихоби огоҳона аз ҷониби интихобкунанда талабот оид ба ифшои маълумот ба ҷомеа бояд ҷорӣ карда шавад. Қоидаҳои маблағгузори интихоботро метавон тавассути пешбиниҳои ҷазои мушаххасан муайяншуда ва баробар ба сатҳи қонунвайронкуниҳои муайянгардида боз ҳам бештар тақвият дод.

XI. ВОСИТАҲОИ АХБОРИ ОММА

A. МУҲИТИ ФАЪОЛИЯТ ВА ЗАМИНАИ ҚОНУНГУЗОРИИ ВОСИТАҲОИ АХБОРИ ОММА

Конститутсия озодии баёнро қарор дода, сензураро манъ мекунад. Дар қонунгузори асосӣ ҳуқуқ ба ҷустуҷӯи озод ва ба даст овардани иттилоот, озодии матбуот пешбинӣ шуда, дастрасии воситаҳои ахбори омма ба иттилооти давлатӣ ва механизмҳои заминавии муҳофизат барои журналистон ва моликони воситаҳои ахбори омма таъмин карда мешавад. Бо вучуди ин, бар хилофи стандартҳои байналмилалӣ доир ба пешбинӣ накардани ҷазои ҷиноӣ барои бӯхтон⁶³, таҳқир ва тухмат нисбат ба Президент ё дигар мансабдорони давлатӣ, аз ҷумла, тавассути интернет амали ҷиноӣ буда, барои он ҷазо дар намуди маҳрумкунӣ аз

⁶⁰ Ба вайронкунии қоидаҳо қабул намудани маблағи хайрия аз сарчашмаҳои ғайриқонунӣ, харчи аз меъёри муайяншуда зиёд, пешниҳод накардани ҳисоботи молиявӣ ба КМИР дохил мешавад.

⁶¹ Дар банди 224 Дастурамали ДНДҲИ ва Комиссияи венетсиягӣ оид ба танзими ҳизбҳои сиёсӣ аз соли 2010 тавсия дода мешавад: “Ҷораҳои ҷазо бояд нисбат ба ҳизбҳои сиёсӣ ҳамчун вайронкунандаи қонунҳои дахлдор эътирофгардида истифода шавад. Ҷораҳои ҷазо бояд дар ҳамаи ҳолатҳо объективона, татбиқшаванда, самаранок ва мутавозин ба мақсади ҳосил кардани онҳо бошад”.

⁶² Моддаи 7.3 КСМММК давлатҳоро ба “баррасии имконияти дидани ҷораҳои дахлдори ҳуқуқиву маъмурӣ [...] ҷиҳати баланд бардоштани шаффофият дар маблағгузори номзадҳо ба вазифаҳои давлатии интихобӣ ва дар ҳолатҳои қобили қабул маблағгузори ҳизбҳои сиёсӣ” уҳдадор мекунад. Мутобиқи банди 201 Дастурамали ДНДҲИ ва Комиссияи венетсиягӣ оид ба танзими ҳизбҳои сиёсӣ аз соли 2010 “талаботи ифшои маблағгузори сиёсӣ воситаи муҳими сиёсат дар таъмини ҷунин шаффофият мебошад”.

⁶³ Дар банди 38 Шарҳи умумии ШҲИСММ № 34 ба КБҲСГ аз соли 2011 омадааст, ки “ҳамаи ходимони ҷамъиятӣ, аз ҷумла шахсоне, ки дар вазифаи сиёсӣ сатҳи баланд ба монанди сарвари давлат фаъолият доранд ... , қонунан таҳти танқид ва муҳолифати сиёсӣ қарор мегиранд. Зимнан, [МҲСГ]” вобаста ба қонунҳо дар масоили ба монанди ... бӯхтон нисбат ба сарвари давлат ва ҳифзи шаъну шарафи мансабдорони давлатӣ изҳори нигаронӣ мекунад, ва дар қонунҳо набояд танҳо дар асоси шахсияти фард, ки шояд дар зер шубҳа гузошта шуда бошад, ҷазои шадид пешбинӣ карда шавад. Кишварҳои узв набояд танқиди сохторҳо ба монанди артиш ё маъмурият (ҳукумати иҷроия)-ро манъ кунанд”. Илова ба ин, дар банди 47 омадааст, ки “қонунҳо оид ба бӯхтон бояд эҳтиёткорона таҳия карда шаванд, то [...] онҳо [...] озодии баёнро поймол накунад. Кишварҳои узв бояд бекор кардани ҷазои ҷиноӣ барои тухмат мавриди баррасӣ қарор диҳанд”.

озодӣ то панҷ сол пешбинӣ шудааст.⁶⁴ Зикр кардан муҳим аст, ки чанде қабл ҳабси як рӯзноманигор, ки ба таври норавшан ба барангехтани адовати мазҳабӣ айбдор карда шуд, ба муҳити бе ин ҳам таҳти фишор қарордоштаи фарогирии давраи пешазинтихоботӣ таъсири боз ҳам боздоранда гузошт.⁶⁵ Чанд ҳамсухбатон айбдоркуниро дар барангезиш таҳти аломати калони савол гузоштанд.⁶⁶

Ҷазои ҷиноӣ барои таҳқиру тухмат ба Президент ва мансабдорони давлатӣ бояд бекор карда шуда, ба ивази он ҷазои ҳуқуқиву гражданинӣ баробар бо сатҳи қонунишканӣ қабул карда шавад, ки бо мақсади барқарор намудани обрӯву эътибори пастзадашуда таҳия гардидааст.

Умуман, фазои воситаҳои ахбори омма аз рақамҳо ғанӣ аст, лекин бо плюрализм ва гуногунии мундариҷа ва дар бозори воситаҳои ахбори омма ВАО-и давлатӣ ба таври назаррас бартарӣ надорад.⁶⁷ Телевизион сарчашмаи асосии иттилоот буда, пас аз он радио ва сомонаҳои интернетии хабарӣ меистад. Телевизион ва радиои давлатӣ аудиторияи калонтарин дорад, зеро ягон ВАО-и хусусӣ барои паҳш дар миқёси ҷумҳурӣ иҷозатнома надорад. Рӯзномаҳо бо шумораи кам нашр гардида, танҳо дар шаҳрҳои калон дастрас ҳастанд.⁶⁸ Бештари ВАО-и тижоратӣ дар баҳши навигариҳои мақолаҳои аз ҷониби Агентии иттилоотии давлатии “Ховар”, ки ягона сарчашмаи расмӣ иттилооти давлатӣ мебошад, ҷопшударо тақроран нашр мекунанд. Умуман, дар натиҷа давлат мухтавои (контенти) хабархоро ба таври самаранок инҳисор (монополия) карда, фарогирии якхелаи чорабиниҳои дорои аҳамияти ҷамъиятӣ, аз ҷумла интихоботро таъмин мекунанд.

Тамоми рӯзномаҳои дорои шумораи зиёда аз 100 нусха бояд дар Вазорати фарҳанг ба қайд гирифта шаванд. Кумитаи телевизион ва радиои назди Ҳукумати ҚТ (КТР) танзимгари ВАО-и электронӣ буда, ба расонаҳо иҷозатнома медиҳад. Тартиб ва шартҳои иҷозатномадиҳӣ ва бақайдгирии ВАО душвору серташвиш буда, ба мақомоти давлатӣ барои нигоҳ доштани инҳисори соҳаи ВАО имконият фароҳам меорад.

Танҳо чанд сомонаи интернетии иттилоотӣ маводҳои алтернативӣ паҳш мекарданд; бештари онҳо аз хориҷа фаъолият мекунанд. Мақомоти давлатӣ зуд-зуд чунин сомонаҳои иттилоотӣ ва шабакаҳои иҷтимоиро масдуд (блокировка) мекунанд ва давра ба давра дастрасиро ба хизматрасониҳои мобилӣ ва нармафзорҳои паёмӣ (мессенджерҳо) қатъ мекунанд.⁶⁹ Масалан, сомонаи маъмул ва ошкорбаёни “Озодагон” мунтазам масдуд карда мешавад, дар ҳоле, ки

⁶⁴ Соли 2012, Моддаҳои 135 (тухмат) ва 136 (таҳқир) аз Кодекси ҷиноятии ҚТ гирифта шуд, аммо мутобиқи Моддаи 137 таҳқир ва тухмати оммавӣ, ба маънои васеаш нисбат ба Президент ва дигар мансабдорони давлатӣ ҳоло ҳам ҷазои ҷиноӣ пешбинӣ карда мешавад.

⁶⁵ Рӯзноманигори озод Далер Шарипов санаи 28-уми январ боздошт шудааст. Ташкилотҳои маҳаллӣ ва байналмилалӣ тарғибкунандаи озодии баён ба феврал озод кардани ӯ даъват карданд. Дар давоми даҳсолаи охир бештари рӯзноманигорони озод маҷбур шуданд, ки кишварро тарк кунанд ё фаъолиятро дар ВАО қатъ намоянд.

⁶⁶ Инчунин ниг. ба банди 48 Хулосаи ниҳони ШҲИСММ аз соли 2019 оид ба Ҳисоботи даврии сеюми Ҷумҳурии Тоҷикистон.

⁶⁷ Дар кишвар 34 шабакаи телевизионии давлатӣ, аз ҷумла 8 шабака бо фарогирии умумиҷумҳуриявӣ, тақрибан 20 ширкати телевизионии хусусӣ; 376 рӯзнома (аз ҷумла 112 рӯзномаи давлатӣ), 245 маҷалла (114 маҷаллаи давлатӣ), 71 нашриёт (10 нашриёти давлатӣ) ва 10 агентии иттилоотӣ (аз ҷумла як агентии давлатӣ) фаъолият мекунанд.

⁶⁸ Бино ба гуфтаҳои намояндагони Ассотсиатсияи миллии воситаҳои ахбори оммаи мустақили Тоҷикистон рӯзномаи “Имрӯз” дар кишвар ягона рӯзномаест, ки ҳар рӯз ҷоп мешавад.

⁶⁹ Намояндаи САҲА оид ба озодии ВАО [санаи 9 майи соли 2019](#) аз мақомот барқарор кардани дастрасиро ба чанд сарчашмаи интернетӣ, аз ҷумла, воситаҳои ахбори оммаи интернетӣ, шабакаҳои иҷтимоӣ ва хизматрасонии Google дар Тоҷикистон даъват ба амал овард.

дигар сомонаҳои интернетии иттилоотӣ ба монанди “АзияПлюс” ва “Радиои Озодӣ” гоҳ-гоҳ, аз ҷумла дар давраи маъракаи интихоботӣ масдуд карда мешуд. Дар бораи қарор оид ба масдудкунӣ ва барқарор кардани дастрасӣ ба сомонаҳо ва хизматрасониҳои мобилии табодули иттилоот ба ҷомеа иттилоъ дода намешавад. Чараёни қабули қарор ношаффоф буда, ба ҳуқуқ ба воситаҳои самараноки ҳифзи ҳуқуқ кафолат нест. Чунин амалҳои давлат бо стандартҳои байналмилалӣ мувофиқ набуда, ба таври самаранок ба интихобкунандагон барои аз сарчашмаҳои алтернативӣ гирифтани иттилоот оид ба интихобот монеа эҷод мекунад.⁷⁰

Мақомоти давлатӣ бояд дастрасии озодро ба интернет таъмин кунанд. Ҳама гуна маҳдудияти нисбат ба дастрасӣ ба сарчашмаҳои интернетии иттилоот татбиқшаванда бояд дар қонунгузорӣ нешбинӣ шуда, ба шартҳои қатъии зарурат ва мутавозин будан мутобиқи стандартҳои байналмилалӣ ҷавобгӯй бошад. Мақомот бояд тартиби шаффофро ба роҳ монда, шартҳои мушаххас ва фарогири масдудкунии ВАО-и интернетӣ ва шабакаҳои иҷтимоиро таъмин намоянд.

Дар Қонун дар бораи интихобот фарогирии маъракаи интихоботӣ дар ВАО танзим гардида, дастрасии баробари ВАО–и давлатӣ ба тамоми иштироккунандагони интихобот кафолат дода мешавад. КТР, ки бо КМИР ҳамкориҳои наздик дорад, инчунин фарогирии ташвиқотро дар ВАО назорат ва танзим мекунад. Бино ба гуфтаҳои намояндаи КТР ба ҳамаи номзадҳо дар ҳавзаҳои якмандатӣ 20 дақиқа ва ба ҳизбҳо 40 дақиқа вақти эфир ба таври ройгон дода шуд. КТР чиҳати баҳодихии риояи имкониятҳои баробар дар маводҳои батабърасида мониторинги ҳамачонибаи ВАО-ро нагузаронидааст.

Моҳи декабри соли 2019 КМИР қароре дар бораи ба ҳизбҳо ва номзадҳо ҷудо намудани то 8 саҳифа дар рӯзномаҳои ҷумҳуриявӣ ва маҳаллӣ баровард. Ҳамаи ҳафт ҳизб дар суҳбат бо МБИ ДНДҲИ изҳор доштанд, ки дар бораи ин имконият ва истифодаи он хабар надоштанд.

КТР ба ширкатҳои хусусии телевизион ва радио супориш дод, ки ҳар ҳафта нақшаи пахши худро пешниҳод намоянд.⁷¹ Ширкатҳо огоҳонида шуда буданд, ки нисбат ба онҳое, ки чунин нақшаҳои худро намефиристанд, “чора дида хоҳад шуд”. Аз ширкатҳои хусусӣ ҳам инчунин даъват ба амал оварда шуд, ки бештар дар барномаҳои худ “ватандӯстиро тарғиб намоянд [ва] ба аҳамияти истиқлолияти Тоҷикистон, расму оинҳо ва таърихи кишвар диққати хоса диҳанд”. Ба ақидаи ширкатҳои хусусӣ чунин талабот “ғайриқонунӣ ва таҳмилӣ” буд. Чунин дархост бар хилофи муқаррароти Конститутсия ва стандартҳои байналмилалӣ озодии ВАО мебошад.⁷²

⁷⁰ Дар банди 15 Шарҳи умумии № 34 ШҲИСММ аз соли 2011 омадааст: “Кишварҳои узв бояд чиҳати таъмини дастрасии шаҳрвандон ба он (ВАО-и интернетӣ) [...]тамоми чораҳои заруриро андешанд”. Дар [Қарори ШҲИСММ аз соли 2012 дар бораи мусоидат, ҳифз ва татбиқи ҳуқуқи инсон дар интернет](#) тасдиқ шудааст, ки “он ҳуқуқҳое, ки мардум бидуни интернет доранд, бояд инчунин дар интернет ҳам, хусусан дар ҷодаи озодии баён ҳифз шаванд”.

⁷¹ Мақтубҳои дахлдор санаҳои 31-уми январ ва 4-уми феврал фиристода шудааст.

⁷² Дар банди 9.1 Ҳуҷҷати копенгагени САҲА аз соли 1990 омадааст: “ҳар як шахс ҳуқуқ ба озодии баён, аз ҷумла ҳуқуқ ба муошират хоҳад дошт. Ҳуқуқи мазкур озодии мавқеъ ва гирифтани додани иттилоот ва ғояҳоро бе даҳолати сохторҳои давлатӣ ва новобаста аз марзҳо дар бар хоҳад гирифт”. Инчунин ниг. ба банди 25 Шарҳи умумии № 25 ШҲИСММ ба КБҲСГ аз соли 1996 ва бандҳои 39-42 Шарҳи умумии № 34 ШҲИСММ ба КБҲСГ аз соли 2011.

В. ФАРОГИРИИ МАЪРАКАИ ИНТИХОБОТӢ ДАР ВАО

Лаҳн ва мундариҷаи фарогирии маъракаи интихоботӣ аз ҷониби Агентии итилоотии давлатии “Ховар” муайян гардида буд. Аз 13-уми феврал то охири давраи маъракаи интихоботӣ танҳо 10 фоизи хабарҳои нашркардаи Агентии “Ховар” оид ба интихобот буд.⁷³ Дар маводҳо асосан ба даъвати интихобкунандагон барои иштироки ҷаҳол ва воҳӯриҳои КМИР бо нозирони байналмилалӣ эътибор дода мешуд. Зиёда аз нисфи хабарҳо дар бораи Президент, фармонҳои бароварда ва сиёсати ӯ буд.

Маълум аст, ки ширкатҳои давлатӣ низ аз рӯи чунин схема кор карданд. Дар вақтҳои дигар ғайр аз вақти ройғони эфир дар барномаҳои навид ва масоили рӯзмарра хабарҳо оид ба ҷаҳолияти рӯзмарраи Президент ва Ҳукумат баргарӣ дошта, барои фарогирии номзадҳо вақти кам боқӣ мемонд. ВАО-и давлатӣ на байни номзадҳо мувоҳиса (дебат) ташкил карданд на давраи ташвиқотро дар барномаҳои худ таҳлил карданд. Ҷамаҷониба фаро гирифта нашудани маъракаи интихоботии номзадҳо аз ҷониби ВАО-и давлатӣ бар хилофи банди 7.8 Ҳуҷҷати копенгагении САҲА аз соли 1990 ва дигар стандартҳои байналмилалӣ мебошад.⁷⁴

Мақомот метавонанд имконияти тағйир додани мақоми ширкатҳои давлатиро ба ВАО-и ҷамъиятӣ баррасӣ намоянд. Бо мақсади таъмини дастрасии омма ба нуқтаи назарҳои гуногуни сиёсӣ мустақилияти ҳайъати таҳририя ва новобастагии молиявии воситаҳои ахбори оммаи мазкур бояд қафолат дода шавад.

ВАО-и хусусӣ асосан аз нишон додани номзадҳо ва баҳодиҳии ҳизбҳо ё барномаҳои онҳо худдорӣ намуд. Ин вазъият маъракаи интихоботии ғайриҷаҳоли (суст) ва набудани алтернативаҳои сиёсӣ барҷастаро нишон дод. Ҷамсӯхбатони МБИ ДНДҲИ аз ҳисоби намояндагони ВАО инчунин ба таҷрибаи маъмулии фаро нагирифтани масоили ҳассос ба монанди сиёсат ва интихобот ишора карданд, ки чунин худдорӣ ба онҳо имконият медиҳад ҷаҳолияти худро давом диҳанд, зеро мавриди таъкиби судӣ ва дигар намудҳои фишору таъкиб қарор нагиранд. Чораҳои аз ҷама маъмуле, ки аз ҷониби сохторҳои давлатӣ нисбат ба рӯзноманигорон истифода мешавад, бозхонди иҷозатнома, санҷиши бомақсади андоз, рад кардан барои истифодаи нашрияҳо, қатъ кардани таъмини барқ, маҳдудияти дастрасӣ ба иттилоотии давлатӣ, занги телефонӣ ва мусоҳиба бо сохторҳои амнияти давлатиро дар бар мегирад.⁷⁵ Чунин амалия ба худсензура мусоидат намуда, ба ҷаҳолияти ВАО-и мустақил монеа эҷод мекунад. Умуман, мушкilotи фарогирии маҳдуди масоили сиёсӣ бо набудани бахшҳои телевизионӣ байни номзадҳо дучанд гардида, имконияти интихобкунандагонро дар интихоби ҷамаҷониба дар асоси маълумоти пурра дар рӯзи интихобот маҳдуд сохт.

Мақомоти давлатӣ бо мақсади додани имконият ба рӯзноманигорон ва ВАО барои озодона иҷро кардани вазифаи касбии худ ҳангоми фарогирии масоили сиёсӣ, аз ҷумла ҷаҳолияти ҳизб ва номзадҳо дар давраи маъракаи интихоботӣ бояд аз даҳлат ба ҷаҳолияти онҳо худдорӣ намоянд.

⁷³ МБИ ДНДҲИ тамоми хабарҳои дар сомонаҳо аз 13 то 29 феврал нашршударо баҳо дод.

⁷⁴ Дар банди 7.8 Ҳуҷҷати копенгагении САҲА аз соли 1990 омадааст, ки кишварҳои узв “барои садди роҳ нашудани ягон монеаи ҳуқуқӣ ё маъмурий дар ҷодаи дастрасии бемонеа ба ВАО бе ягон таъйин нисбат ба ягон гурӯҳ ва шахсони сиёсӣ, ки хоҳиши иштирок дар раванди интихоботро доранд, чораҳои зарурӣ хоҳанд дид”. Дар банди 19 Шарҳи умумии № 34 ШҲИСММ аз соли 2011 омадааст: “Кишварҳои узв барои ҷаҳолияти озодонаи ҳадамоти расонаҳои ҷамъиятӣ бояд чораҳои зарурӣ бинанд. Дар ин ҷода кишварҳои узв бояд озодии онҳоро қафолат диҳанд”.

⁷⁵ Баъзе рӯзноманигорони Радиои “Озодӣ” иҷозатнома гирифта натавонистанд.

Дастоварди мусбат аз он иборат аст, ки расонаҳои давлатӣ бо мақсади таъмини иштироки фаъолона ва баланд бардоштани сатҳи огоҳии интиҳобкунандагон оид ба Конститутсия, санаи баргузори интиҳобот ва аҳамияти принципҳои як интиҳобкунанда – як овоз зуд-зуд барномаҳои огоҳсозии интиҳобкунандагонро дар эфир пахш карданд. Барномаҳои мазкур дар аксари ҳолатҳо ба забони имову ишора тарҷума шуд. Тарафи мусбати кор дар он аст, ки забони имову ишора ба бисёр бюллетенҳои иттилоотӣ илова карда шуд.

Шабакаҳои иҷтимоӣ ягона платформаи баҳсҳои ҳақиқӣ ва нисбатан зинда оид ба масоили сиёсӣ иҷтимоӣ хусусан барои интиҳобкунандагони ҷавон буд. Масалан, гурӯҳҳои муҳокимавӣ дар шабакаи Facebook ба монанди “Рӯзи нав”, “Ахбор барои афкор” ва “Душанбинец” барои баррасии як қатор масъалаҳо, аз ҷумла сиёсат як фазое пешниҳод намуданд. Агентии «АзияПлюс» дар саҳифаи худ дар Facebook мақолаҳои таҳлилии нашр кард, якчанд блоггерҳо бошанд дар шабакаи “Телеграм” масоили иҷтимоии доғи рӯзро ифшо намуданд. Баъзан дар чунин муҳокимаҳои интернетӣ пропагандаи сиёсии аз ҷониби давлат бароҳмондашуда зери шубҳа ё савол гузошта мешуд. Умуман, баръакси ВАО-и анъанавӣ, чанд рӯзноманигонигороне, ки тавассути интернет фаъолият мекунанд, блоггерҳо ва роҳбарони гурӯҳҳо дар шабакаҳои иҷтимоӣ ва пайравони онҳо ягона шахсоне буданд, ки ҳарчанд то дараҷаи муайяне бошад ҳам, баҳсҳои плюралистиро пеш мебуданд.

ХII. НОЗИРОНИ МАҲАЛЛӢ ВА БАЙНАЛМИЛАЛӢ

Қонун дар бораи интиҳобот мушоҳидаи интиҳоботро аз ҷониби ҳизбҳои рақобаткунанда ва номзадҳои худпешбар, инчунин нозирони байналмилалӣ пешбинӣ мекунад. Бо вучуди ин, оид ба мушоҳида аз ҷониби шахсони ҳолис аз ҳисоби шахрвандон ҳеҷ гуна муқаррарот вучуд надорад, ки ин сатҳи шаффофияти интиҳоботро паст карда, таҳлили бегаразонаи дохилии чараёнро имконнопазир мекунад ва бар хилофи уҳдадорихои кишвар дар доираи САҲА ва таҷрибаи пешқадами байналмилалӣ мебошад.⁷⁶ Гузориши нозирони бетарафи интиҳобот ба омма метавонад ҳисоботдиҳандагиро тақвият бахшида, ҳамчун сарчашмаи муҳими иттилоот оид ба масоили интиҳобот ба кор ояд.

Намояндагони ҳизбу номзадҳо дар КҲИ-и ҳавзае, ки онҳо мехоҳанд рафти интиҳоботро мушоҳида кунанд, ба қайд гирифта мешаванд. Тибқи гуфтаҳои намояндагони КМИР ба 4910 нафар шахсони бовариноки ҳизбу номзадҳо иҷозат дода шуд.⁷⁷ Ягон ҳизб дар бораи мушкилоти бақайдгирии мушоҳиди худ хабар надод. КМИР 236 нозирони байналмилалиро аз чор ташкилоти байналмилалӣ ва чанд намояндагии дипломатӣ ба қайд гирифт.⁷⁸

Дар заминаи қонунгузорӣ ҳуқуқи нозирон ба пайгирии пурраи чараёни интиҳобот кафолат дода намешавад ва масъалаи мазкур норавшан аст. Нозирон метавонанд танҳо то 24 соати оянда пас аз пӯшидашавии участкаҳои интиҳоботӣ дар рӯзи интиҳобот мушоҳида намоянд. Зиёда аз ин, нозирон ба гирифтани нусхаи протоколи натиҷаҳо ҳуқуқ надоранд ва ҳузури

⁷⁶ Дар банди 8 Ҳуҷҷати копенгагении САҲА аз соли 1990 омадааст: “Кишварҳои узв бар он ақидаанд, ки ҳузури нозирони ҳам маҳаллӣ ва ҳам байналмилалӣ метавонад раванди интиҳоботро тақмил диҳад”. Инчунин ниг. ба банди 10 Ҳуҷҷати копенгагении САҲА аз соли 1990. Дар баҳши II.3.2.b. Кодекси одоби Комиссияи венетсиягӣ оид ба масоили интиҳобот аз соли 2002 тавсия дода мешавад, ки “мушоҳида набояд танҳо бо рӯзи интиҳобот маҳдуд шавад [...]. Он бояд барои муайян кардани он, ки хатоҳо пеш аз, ҳангоми ва баъди интиҳобот рух доданд ё не, имкон диҳад.

⁷⁷ Ба ҳисоби миёна аз як то ду нозир ба ҳар як КУИ рост меояд. КМИР оид ба шумораи нозирони маҳаллӣ аз ҳар як ҳизби сиёсӣ маълумот нашр накард ва ё дар ин бора ба МБИ ДНДҲИ маълумот надод.

⁷⁸ Чор созмони мазкур инҳо мебошанд: ДНДҲИ, Ассамблеяи байнипарлумонии Иттиҳоди давлатҳои мустақил (ИДМ), Кумитаи иҷроияи ИДМ ва Созмони ҳамкории Шанхай.

нозир ҳангоми ҳисобкунии натиҷаҳо дар КҲИ пешбинӣ нашудааст. Бо вучуди он, ки МБИ ДНДҲИ ба КҲИ ва КУИ-ҳо дастрасии бемаҳдуд дошт, ба миссия ягон маълумоти асосӣ оид ба интиҳобот пешниҳод нашуд ва зимнан миссия фаъолияти аслии КМИР-ро ба таври зарурӣ мушоҳида карда натавонист.

Қонун дар бораи интиҳобот бояд мушоҳидаи мустақилона ва бетарафи интиҳоботро аз ҷониби шаҳрвандон мутобиқи Ҳуҷҷати копенгагени САҲА аз соли 1990 пешбинӣ намояд. Ҳуҷуқи якхелаи ҳамаи нозирон ҳам дар қонун ва ҳам дар амал, ки бечунучаро ба мушоҳидаи интиҳобот дар тамоми марҳалаҳои он имкон медиҳад, бояд таъмин карда шавад.

ХШ. АРЗУ ШИКОЯТҲО

Қараёни ҳалли баҳсҳои вобаста ба интиҳобот тавассути Қонун дар бораи интиҳобот, Кодекси муурофияи граждани, Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ ва санадҳои меъёриву ҳуқуқи КМИР танзим карда мешавад. Тартиби арзу шикоятҳо дар умум ба стандартҳои байналмилалӣ ва уҳдадорӣҳои кишвар ҷавобгӯӣ мебошад. Дар қонун муурофияи қушода, муҳлатҳои ниҳонӣ қобили қабул барои баррасӣ пешбинӣ шуда, ҷиҳати баррасии судии парвандаҳои вобаста ба интиҳобот ҳеҷ гуна пардохт ситонида намешавад.⁷⁹

Нисбат ба ҳама гуна қарор, амал ё беамалии сохтори интиҳобот метавон ба зинаи болоии комиссия ва ё суди ноҳиявӣ ё шаҳрӣ аризаи даъвогӣ пешниҳод кард. Нисбат ба қарорҳои КМИР ба Судии олии кишвар метавон шикоят кард. Ҳам судҳо ва ҳам комиссияҳои интиҳоботӣ ваколати баррасии аризаҳоро дар зинаи аввал доранд; бо вучуди ин, дар қонун ба таври возеҳ гуфта шудааст, ки судҳо нисбат ба комиссияҳои интиҳоботӣ баргарӣ доранд. Оид ба поймолкунии озодиҳои асосӣ ба суд ва Ваколатдори ҳуқуқи инсон ариза додан мумкин аст.⁸⁰

Ба КМИР ягон шикояте пешниҳод нашудааст ва МБИ ДНДҲИ оид ба ягон шикояти ба ягон суд пешниҳодшуда хабар надорад.⁸¹ Ҳамзамон, Прокурори генералӣ ба МБИ ДНДҲИ дар бораи чор дархост оид ба поймолкунии ҳуқуқ ба интиҳобот иттилоъ дод, ки ҳамаи онҳо берун аз доираи салоҳияти прокурор буданд.⁸² Дар бораи ягон ҳолати ҳуқуқвайронкунии вобаста ба интиҳобот ба ҷомеа ва МБИ ДНДҲИ маълумот дода нашуд. Новобаста аз баъзе шикоятҳои ба МБИ ДНДҲИ расонидашуда пешниҳод нагардидани аризаҳои расмӣ аз сатҳи пасти боварӣ ба бетарафӣ ва мустақилияти идоракунии раванди интиҳобот ва мақомоти судӣ, инчунин сатҳи пасти маърифатнокии омма оид ба механизмҳои баҳси вобаста ба интиҳобот дарак медиҳад.

⁷⁹ Ариза дар давоми 10 рӯз аз рӯзи рух додани қонунвайронкунии тахминшаванда пешниҳод гардида, дар давоми 3 рӯз ё дар ҳолати пешниҳод шудани он дар давоми камтар аз 6 рӯз то рӯзи баргузории интиҳобот феврал баррасӣ карда мешавад.

⁸⁰ Ваколатдори ҳуқуқи инсон ба МБИ ДНДҲИ иттилоъ дод, ки ягон маротиба чунин парванда баррасӣ нашудааст.

⁸¹ Судҳо ва намояндагони мақомоти интиҳоботӣ изҳор доштанд, ки ворид нашудани шикоят аз такмилёбии қонунгузорӣ, беҳтаршавии раванди баргузории интиҳобот ва набудани Ҳизби наҳзати исломи Тоҷикистон дар рақобати интиҳоботӣ дарак медиҳад.

⁸² Як ариза аз ҷониби даъвогари номаълум, ду ариза аз ҷониби номзадҳои, ки бақайдгирии номзодии онҳо бо сабаби доғи судии дар гузашта дошташон рад шуда буд ва чорум ариза аз ҷониби номзаде, ки корти бақайдгирии худро саривақт нагирифта буд, пешниҳод шудааст.

XIV. РҶЗИ ИНТИХОБОТ

Мутобиқи методологияи ДНДҲИ МБИ мушоҳидаи фарогир ва систематикӣ рафти корхоро дар рӯзи интихобот доир накард. Аъзои миссия ба шумораи маҳдуди участкаҳои интихоботӣ дар шаҳру ноҳияҳои Душанбе, Файзобод, Ҳисор, Рӯдакӣ ва Ваҳдат дар рӯзи интихобот ва инчунин ба участкаҳои интихоботӣ дар шаҳрҳои Душанбе ва Норақ ҳангоми овоздиҳии пешакӣ ташриф оварданд.

A. ОВОЗДИҲИИ ПЕШАКӢ ВА РҶЗИ ИНТИХОБОТ

Овоздиҳии пешакӣ барои он шахсоне, ки дар рӯзи интихобот овоз дода наметавонанд, ташкил карда шуда, аз 23 феврал оғоз карда дастрас буд. Дар чанд КУИе, ки ба онҳо МБИ ДНДҲИ ташриф овард, кормандон оид ба тартиботи овоздиҳии пешакӣ иттилои кофӣ надоштанд.⁸³ Ин нишон дод, ки аъзои КҲИ ва КУИ оид ба тартиботи рӯзи интихобот ба таври зарурӣ омӯзонида нашудаанд. КМИР дар бораи иштироки интихобкунандагон дар овоздиҳии пешакӣ ягон маълумоте нашр накард.

Рӯзи интихобот аз рӯи тартиб гузашт ва чараёни овоздиҳӣ дар участкаҳои интихоботие, ки ба онҳо МБИ ДНДҲИ ташриф овард, хуб ташкил шуда буд. Овоздиҳӣ аз соати 6:00 то 20:00 баргузор гардида, барои интихобкунандагон дар хона барҷомонда дар асоси дархости асосдор овоздиҳии сайёр ташкил карда шуд. Шумораи маҳдуди участкаҳои интихоботӣ, ки ба онҳо МБИ ДНДҲИ ташриф овард, хуб таҷҳизонида шуда буд, бюллетенҳои овоздиҳӣ ва маводҳои заруриро саривақт гирифта буданд ва тарҳи ташкилии участка ба онҳо барои ташкили навбати ботартиби интихобкунандагон имконият дод. Ягон кас дар навбат интизор набуд. Тамоми участкаҳои интихоботии ташрифовардашуда бо шумораи зарурии мутахассисон хуб таъмин шуда буданд ва ба таври возеҳ маълум буд, ки нозирони ҳизбҳо ҳузур надоштанд. Дар ҳолатҳое, ки ҳузур доштанд, нозирони ҳизбӣ танҳо аз ҳисоби ХҲДТ буданд.

Дар тамоми участкаҳои интихоботии ташрифовардашуда МБИ чанд қонуншиканиро ба монанди ҳолатҳои овоздиҳӣ аз номи шахси дигар дар асоси боварӣ, яқҷоя партофтани чанд бюллетен ба қуттӣ мушоҳида намуд. Чанд ҳолати имзоҳои ба ҳам монанди дар рӯйхати интихобкунандагон мушоҳидашуда нишондиҳандаи ё яқҷоя партофтани чанд бюллетен ба қуттӣ ва ё ҳолатҳои васеи овоздиҳӣ аз номи дигарон дар асоси боварӣ мебошад. Дар тамоми участкаҳои интихоботии ташрифовардашуда, аз ҷумла, дар деҳаҳои хурд шумораи назарраси интихобкунандагон ба рӯйхат дар рӯзи интихобот ворид карда шуда буданд. Аъзои КУИ натавонистанд асоси ба ҳақиқат наздик пешниҳод кунанд, ки барои ҷӣ он интихобкунандагон ба рӯйхат рӯзи интихобот ворид карда шуда, ба онҳо барои овоздиҳӣ иҷозат дода шуд.

Мақомоти интихоботӣ бояд ҷиҳати таъмини раванди объективии интихобот, хусусан тавассути пешгирии овоздиҳӣ аз номи дигарон дар асоси боварӣ, овоздиҳии яқҷандкарата ва яқҷоя партофтани дастаи бюллетенҳо ба қуттӣ чораҳои зарурӣ бинанд.

Тамоми участкаҳои интихоботии аз ҷониби МБИ ДНДҲИ ташрифовардашуда барои интихобкунандагон дорой маъбӯбияти ҷисмонӣ дастрас буда, ба онҳо бе зинапоя воридшавӣ имконпазир буд ва кабинаҳои махсуси овоздиҳии дорой ҷои нишаст таъмин карда шуда буд.

⁸³ Дар як комиссияи ҳавзавии интихоботе, ки ба он ташриф оварда шуд, зикр намуданд, ки овоздиҳии пешакӣ танҳо се рӯз пеш аз оғози интихобот иҷозат дода шуд, шахси дигар изҳор дошт, ки ба он умуман иҷозат дода нашуд.

Шумораи кифояи занҳо дар сатҳи КУИ таъмин шуда, онҳо зиёда аз нисфи кормандони участкаҳои интихоботии ташрифовардашударо ташкил меоданд.⁸⁴

В. ҲИСОБКУНИИ БЮЛЛЕТЕНҲО

Ба МБИ ДНДҲИ мушоҳидаи ҳисобкунии бюллетенҳо дар участкаҳои интихоботии ташрифовардашуда иҷозат дода шуд, аммо дар қатори шахсони бовариноки хизбҳо хоҳиш карда шуд, ки аз мизи ҳисобкунӣ дар масофаи дур истанд, ки ин мушоҳидаи самаранокро имконнопазир гардонид. Илова ба ин, аъзои КУИ кӯшиш карданд, ки монеа эҷод кунанд то нозирон чараёни ҳисобкуниро дида натавонанд, ки боз ҳам шаффофияти чараёни ҳисобкунии овозхоро коста намуд.

Ба маҳдудиятҳои татбиқгардида нигоҳ накарда МБИ ДНДҲИ чанд қонуншиканиро ҳангоми ҳисобкунии овозҳо мушоҳида намуд. Муҳлати эътибори бюллетенҳо ба таври яқсон муайян карда нашуд, бюллетенҳои истифодашуда бо рӯйхати интихобкунандагон муқоиса карда нашуд ва бюллетенҳои истифоданашуда ва натиҷаҳои ниҳой ба таври зарурӣ ба қайд гирифта нашуд. Протоколҳои натиҷаи овоздиҳӣ дар КУИ-ҳо дар участкаҳои интихоботии ташрифовардашуда дар аксари ҳолатҳо барои омма нашр нашуд, ки ин бар хилофи Қонун дар бораи интихобот мебошад. Нозирони хизбҳо ба МБИ ДНДҲИ иттилоъ доданд, ки ба онҳо иҷозат дода шуд, ки танҳо рақамхоро оид ба натиҷаҳо навишта гиранд, аммо нусхабардорӣ ва ё расм гирифтани протоколи ниҳой иҷозат дода нашуд. Ҳангоми ташриф ба як КУИ дар ш. Душанбе санаи 2-юми март МБИ ДНДҲИ муайян намуд, ки ягон протоколи КҲИ барои омма дар берун оварта нашуда буд ва ягон маълумот аз протоколҳо ба МБИ ДНДҲИ дар асоси дархост пешниҳод нашуд. Раиси КҲИ оид ба шумораи ҳақиқии овозҳои дар ҳавза додашуда ё номзадҳои интихобшуда ҳеҷ гуна маълумот дода натавонист, ки ин аз набудани шаффофият дар ҳисобкунии бюллетенҳо ва ё ҷамъбасти натиҷаҳо дар ҳамон КҲИ дарак дод.

Тартиби мукаммали ҳисобкунии овозҳо ва ҷамъбасткунии натиҷаҳо ва нигоҳдории маводҳои ҳассос бояд тақмил дода шуда, дар тамоми сатҳҳои идоракунии раванди интихобот бо мақсади баланд бардоштани сатҳи комилият, ҳисоботдиҳандагӣ ва шаффофияти идоракунии натиҷаҳо риоя карда шавад.

XV. ЭЪЛОНИ НАТИҶАҲО ВА ВАЗЪИЯТ ДАР РӯЗИ ПАС АЗ ИНТИХОБОТ

Санаи 2-юми март КМИР дар нишасти матбуотӣ тавассути телевизион натиҷаҳои пешакиро эълон намуда, изҳор дошт, ки дар миқёси ҷумҳурӣ сатҳи иштирок 86.4 фоизро ташкил дод. Эълон дар муҳлати қонунӣ, дар давоми 24 соати баъди интихобот карда шуд. КМИР оид ба фаъолияти худ дар давраи пеш аз интихобот, шумораи умумии овозҳо дар интихоботи яқмандатӣ ва номи номзадҳои ғолиб дар ҳавзаҳои яқмандатӣ иттилоъ дод. Матни пурраи эълон дар сомонаи КМИР ҷойгир карда нашуд. Дигар маълумоти муҳим, аз ҷумла, маълумот оид ба иштироки интихобкунандагон аз ҳар як КҲИ ва КУИ, овозҳои дар хориҷи кишвар додашуда, шумораи бюллетенҳои безъибор, шумораи овозҳои ба ҳар як номзад дар ҳавзаҳои яқмандатӣ додашуда ва хизбе, ки ба он номзад тааллуқ дорад, пешниҳод нагардид.

Дар қонун дар бораи интихобот омадааст, ки натиҷаи ҳар як интихобот на дертар аз ду ҳафта баъди ба охир расидани интихобот ҷоп мегардад. КМИР номи вакилони интихобшударо

⁸⁴ КМИР ба МБИ ДНДҲИ маълумот оид ба кормандони КУИ ва КҲИ-ро аз рӯи ҷинс пешниҳод накардааст.

барои ҳар дуи ҳавза санаи 10-уми март дар рӯзномаи давлатӣ чоп кард. Бо вучуди ин, протоколҳои натиҷаи ниҳой на дар сомона ҷойгир карда шуданд ва на КМИР чунин маълумотро дар асоси дархости МБИ ДНДҲИ пешниҳод кард. Бино ба гуфтаҳои ҳамсуҳбатони МБИ ДНДҲИ аз ҳисоби намояндагони ҳизбҳо ба онҳо инчунин натиҷаҳои муфассал пешниҳод нашуд. Чунин тарзи кор бар хилофи стандартҳои байналмилалӣ ва тавсияҳои қаблии ДНДҲИ марбут ба шаффофият ва ҳисоботдиҳандагӣ дар чараёни интиҳобот мебошад. Ин тарзи кор инчунин ба интиҳобкунандагон имкон намедихад, ки онҳо натиҷаи интиҳоботро озода ва ҳамачониба таҳлил намоянд.⁸⁵

Ба таври оммавӣ нашр нашудани натиҷаҳои интиҳобот дар ҳар як участкаи интиҳоботӣ шаффофияти интиҳоботро коста намуда, имконияти номзадҳо ва ҳизбҳои сиёсиро барои баҳодихии сатҳи дастгирии интиҳобкунандагон ва дархости ҳисобкунии такрорӣ ва дар ҳолати зарурӣ барои пешниҳоди шикоят маҳдуд кард.⁸⁶ Зиёда аз ин, тартиби стандартӣ оид ба нигоҳдорӣ ва ҳамлу накли маводҳои интиҳоботӣ мавҷуд набуд.

Мутобиқи принципҳои асосии шаффофият ва ҳисоботдиҳандагӣ КМИР бояд натиҷаҳои пешакӣ ва ниҳони интиҳоботро барои ҳамаи ҳавзаҳо дар алоҳидагӣ оид ба ҳар як участкаи интиҳоботӣ саривақт чоп намояд.

Шаш ҳизб дар Маҷлиси намояндагон ҷой ишғол намуда, ҲХДТ шумораи бузургтарини мутлақи ҷойҳоро гирифт. Ба истиснои ҲХДТ ҲАТ ва ҲИИТ ҳуқуқ доранд фраксия ташкил намоянд. Бино ба изҳороти КМИР ғолибон дар ҳамаи ҳавзаҳои якмандатӣ зиёда аз 50 фоизи овозҳоро ба даст оварданд, ки ин зарурати интиҳоботи такрориро аз байн мебарад.

Ҳеҷ кадом аз ҳизбҳое, ки дар Маҷлиси намояндагон ҷой гирифтанд, ягон масъаларо вобаста ба натиҷаҳои интиҳобот ба таври оммавӣ набардошт. Роҳбари ҲСДТ дар саҳифаи худ дар сомонаи Facebook бо ишора ба он, ки натиҷаи интиҳобот хусусияти сиёсӣ дошта, маҳсули корҳои қаллобии мақомоти давлатӣ мебошад, натиҷаҳои интиҳоботро эътироф накард. Бо вучуди ин, на ба КМИР ва на ба суд ягон шикоят пешниҳод карда нашуд. Аксарияи бузурги воситаҳои ахбори омма танҳо эълони КМИР-ро дар ҳамон шакле, ки дар расонаҳои иттилоотии давлатӣ нашр гардид, бо ишора ба сарчашма нашр карданд. Танҳо Радиои “Озодӣ” ва Агентии “АзияПлюс” таҳлили журналистии интиҳоботро пешниҳод намуда, бо ҳизбҳои сиёсӣ оид ба назари онҳо дар бораи натиҷаву чараёни интиҳобот мусоҳиба гузарониданд. Мутобиқи Фармони Президенти ҶТ ҳайати нави вакилони тозаинтиҳоби Маҷлиси намояндагон фаъолияти худро санаи 17 март оғоз карданд.

XVI. ТАВСИЯҲО

Тавсияҳои мазкур, ки дар матни ҳисобот зикр гардидаанд, бо мақсади боз ҳам беҳтар баргузор кардани интиҳобот дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дастгирии кӯшишҳо ҷиҳати пурра мутобиқ сохтани онҳо ба уҳдадорихо дар доираи САҲА, дигар уҳдадориву стандартҳои

⁸⁵ Дар банди 20 Шарҳи умумии № 25 ШҲИСММ аз соли 1996 омадааст: “Бояд назорати ҳамачонибаи раванди овоздиҳӣ ва ҳисоби овозҳо таъмин карда шавад [...] то интиҳобкунандагон дар бехатарии бюллетенҳо ва ҳисобкунии овозҳо боварӣ пайдо намоянд”. Дар Моддаи 10 КСМММК аз соли 2003 омадааст, ки кишвари узв дар ҳолати зарурӣ ҷиҳати баланд бардоштани шаффофият дар низомии идоракунии давлат, аз ҷумла дар чараёни ташкил, фаъолият ва қабули қарор бояд чораҳои зарурӣ андешад.

⁸⁶ Тамоми ҷонибҳои манфиатдори раванди интиҳобот, аз ҷумла интиҳобкунандагон метавонистанд ҳисобкунии такрорӣ овозҳоро талаб кунанд, аммо ягон кас аз ин ҳуқуқ истифода набурд.

байналмилалӣ оид ба интиҳоботи демократӣ пешниҳод мешаванд.⁸⁷ Тавсияҳои мазкурро бояд дар якҷоягӣ бо тавсияҳои қаблии ДНДҲИ, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон онҳоро ҳоло иҷро накардааст, баррасӣ намуд. ДНДҲИ омода аст, ки ба мақомоти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷиҳати боз ҳам беҳтар намудани чараёни интиҳобот ва иҷрои тавсияҳои дар ҳисоботҳои мазкур ва қаблӣ пешниҳодгардида кӯмак расонад.

A. ТАВСИЯҲОИ АВВАЛИНДАРАҶА

1. Бо мақсади аз байн бурдани камбудихои назарраси дар ҳисоботҳои пешина ва мазкури ДНДҲИ муайянгардида қонунгузори соҳаи интиҳобот бояд ба таври шаффоф ва бо ҷалби тамоми ҷонибҳои манфиатдор ҳамаҷониба баррасӣ карда шавад.
2. Ҷиҳати имкон додан ба рӯзноманигорон ва воситаҳои ахбори омма барои озодона иҷро намудани вазифаҳои касбии хеш ҳангоми фарогирии масоили сиёсӣ, аз ҷумла фаъолияти номзадҳо ва ҷизбҳо дар давраи маъракаи интиҳоботӣ мақомоти давлатӣ бояд аз даҳлат ба кори онҳо худдорӣ намоянд.
3. Бо мақсади таъмини мустақилияти КМИР дар иҷрои вазифаҳои худ ҳам аз сохторҳои ҳукуматӣ ва ҳам аз Парламент чараёни интиҳоби аъзои КМИР бояд чораҳои шаффофият ва ҳисоботдиҳандагии ҳамаҷонибаро дар бар гирад. Кафолати фаъолияти аъзои КМИР дар давоми муҳлати интиҳобшудаи онҳо бояд тақвият дода шавад.
4. Дақиқ будани рӯйхати интиҳобкунандагон бо дарназардошти ҷорисозии маҳзани доимии марказонидашудаи интиҳобкунандагон бояд беҳтар карда шавад. Рӯйхати интиҳобкунандагон бояд ҳамаҷониба пеш аз ҳар як интиҳобот нав карда шуда, хатоҳо ва бақайдгирии ҷандқарата дар сатҳи марказӣ санҷида шавад.
5. Қонун дар бораи интиҳобот бояд мушоҳидаи мустақилона ва бетарафи интиҳоботро аз ҷониби шаҳрвандон мутобиқи Ҳуҷҷати копенгағени САҲА аз соли 1990 пешбинӣ намоянд. Ҳуқуқи яқсонӣ ҳамаи нозирон ҳам дар қонун ва ҳам дар амал таъмин карда шавад, ки ошқоро барои мушоҳидаи интиҳобот дар тамоми марҳалаҳои он имконият медиҳад.
6. Тартиби мукаммали ҳисобкунии овозҳо ва ҷамъбасти натиҷаҳо, инчунин нигоҳдории маводи ҳассос бояд тақмил дода шуда, дар тамоми сатҳҳои идоракунии раванди интиҳобот бо мақсади баланд бардоштани масоили идоракунии одилона, ҳисоботдиҳанда ва шаффофи натиҷаҳо риоя карда шавад.
7. Мутобиқи принципҳои асосии шаффофият ва ҳисоботдиҳандагӣ КМИР бояд натиҷаҳои пешакӣ ва ниҳоии интиҳоботро барои ҳамаи ҳавзаҳо бо маълумот оид ба ҳар як участкаи интиҳоботӣ сари вақт ҷоп намоянд.

⁸⁷ Мутобиқи банди 25 Ҳуҷҷати стамбулии САҲА аз соли 1999 тамоми Кишварҳои узви САҲА “ҷиҳати дидани чораҳои бетаъхир баҳри иҷрои тавсияҳои дар натиҷаи баҳодихии интиҳобот аз ҷониби ДНДҲИ пешниҳодшуда” уҳдадорӣ ба дӯш гирифтаанд. МБИ ДНДҲИ чораҳои нисбат ба тавсияҳои қаблии он дидашударо ба таври зерин баҳо медиҳад: тавсияҳои 20 ва 29 аз [Ҳисоботи ниҳоии ДНДҲИ оид ба интиҳоботи парламонӣ соли 2015](#) (Ҳисоботи ниҳоии соли 2015) пурра иҷро шудаанд. Тавсияҳои 19 ва 27 аз [Ҳисоботи ниҳоии ДНДҲИ оид ба интиҳоботи Президенти ҶТ дар соли 2013](#) (Ҳисоботи ниҳоии соли 2013) асосан иҷро шудаанд. Тавсияҳои 13, 14 ва 21 аз Ҳисоботи ниҳоии соли 2015 ва тавсияи 13 аз Ҳисоботи ниҳоии соли 2013 қисман иҷро шудаанд.

В. ТАВСИЯҲОИ ДИГАР

ЗАМИНАИ ҚОНУНГУЗОРӢ

8. Чиҳати таъмини ҳуқуқи ҳамагон ба интихобот мақомот бояд тасвиби Конвенсияи СММ оид ба ҳуқуқи маъьубонро баррасӣ намояд ва ба таври давомдор муқаррароти онро татбиқ намояд.
9. Зарур аст, ки бо мақсади ба таври зарурӣ пурра намудани қонунгузорӣ чиҳати таъмини шарҳи муфассали тартибот мутобиқи принципҳои муайянии ҳуқуқӣ ва дастрасӣ ба иттилоот санадҳои КМИР бознигарӣ ва нашр карда шаванд.

НИЗОМИ ИНТИХОБОТӢ

10. Чиҳати риояи принципҳои конститусионии баробарии овоз, муқаррароти қонун дар бораи интихобот, уҳдадорихо дар доираи САҲА ва дигар стандартҳои байналмилалӣ меъёри шумораи миёнаи интихобкунандагон дар ҳавзаҳо бояд мунтазам муайян карда шавад. Бо мақсади баланд бардоштани шаффофият дар чараёни муайянкунӣ бояд бо ҷомеа машваратҳои васеъ гузаронида шавад.

ИДОРАКУНИИ РАВАНДИ ИНТИХОБОТ

11. Чараёни ташкили КҲИ ва КУИ бояд бо риояи принципҳои бетарафии идоракунии раванди интихобот ва дар асоси шартҳои шаффофи интихоб ба роҳ монда шавад. Бо мақсади таъминии мустақилияти КҲИ ва КУИ аз ҳукумати марказӣ ва маҳаллӣ бояд ҷораҳои ҳифзкунанда таҳия ва татбиқ карда шавад.
12. КМИР бояд сомонаи интернетии худро ҳамчун воситаи баландбардории шаффофияти раванди интихобот истифода барад. Иттилооти дорои аҳамияти ҷамъиятӣ, аз ҷумла, қарорҳои КМИР ва маълумоти калидӣ дар бораи интихобот бояд дар шакли ба осонӣ ва фавран дастрас барои ҷомеа дастрас карда шавад.

БАҚАЙДГИРИИ ИНТИХОБКУНАНДАГОН

13. Бо мақсади риояи тавозун байни маҳдудиятҳои татбиқшаванда ва вазнинии ҷиноят маҳдудсозии ҳуқуқи шаҳрвандони дар ҷойҳои маҳрумӣ аз озодӣ қарордошта ба овоздиҳӣ новобаста аз вазнинии ҷинояти содиркардаи онҳо бояд мавриди баррасӣ қарор дода шавад. Маҳдудсозии ҳуқуқи шахс ба овоздиҳӣ дар асоси имкониятҳои маҳдуди ақлонӣ ва ҷисмониву иҷтимоӣ бояд бекор карда шавад.
14. Хуб мешуд агар муҳлати ниҳони қонунӣ барои бастанӣ рӯйхати интихоботкунандагон пеш аз рӯзи интихобот ҷорӣ карда шавад. Бақайдгирии иловагии интихобкунандагон дар рӯзи интихобот бояд танҳо мутобиқи талаботи ҳуқуқии ба таври возеҳ муқарраргардида ва таҳти назорати судӣ ё маъмуриӣ бо таъмини ҷораҳои пешгирикунандаи бақайдгирии яқчандқарата иҷозат дода шавад.

БАҚАЙДГИРИИ НОМЗАДҲО

15. Талаботи истиқомат дар кишвар, маҳдудияти беасоси ҳуқуқи иштирок дар интиҳобот аз сабаби доғи судии гузашта ё аз сабаби таҳти тафтиш қарор доштан бояд бознигарӣ шуда, ба стандартҳои байналмилалӣ ва таҷрибаи пешқадам мутобиқ карда шавад.
16. КМИР бояд рӯйхати ягонаи номзадҳои пешбаришуда ва бақайдгирифташударо бо нишон додани ҳизби сиёсӣ ва ҷинс ҳам барои ҳавзаҳои умумичумҳуриявӣ ва ҳам якмандатӣ, аз ҷумла, дар сомонаи худ бо риояи ҳуқуқи интиҳобкунандагон ба дастрасии осон ва фаврӣ ба чунин маълумот нашр кунад.

МУҲИТИ МАЪРАКАИ ИНТИХОБОТӢ

17. Нақши сохторҳои идоракунии раванди интиҳобот ва мақомоти иҷроияи маҳаллӣ дар муайян намудани тарзи маъракаи интиҳоботӣ бояд ба таври назаррас ихтисор карда шуда, ба номзадҳо ва ҳизбҳо барои таҳия ва татбиқи озодонаи маъракаҳои интиҳоботии худ бояд имконият дода шавад. Қонуни ҚТ “Дар бораи маҷлисҳо, гирдиҳамоиҳо, намоишҳо ва роҳпаймоиҳо” бояд тағйир дода шуда, талабот оид ба пешниҳоди хабарнома (огохнома) ба тари содда ворид карда шуда, талаботи иҷозат барои чорабиниҳои оммавӣ бекор карда шавад.
18. Маҳдудиятҳо нисбат ба фаъолияти ташкилотҳои ҷамъиятӣ бояд дар заминаи уҳдадорӣҳо дар доираи САҲА ва дигар стандартҳои байналмилалӣ марбут ба ҳуқуқи иштирок дар ҳаёти сиёсӣ ва ҳуқуқ ба озодии баён мутобиқи қонун ва дар амалия бекор карда шавад.

МАБЛАҒГУЗОРИИ МАЪРАКАИ ИНТИХОБОТӢ

19. Бо мақсади баланд бардоштани шаффофият ва таъмини татбиқи принсипи интиҳоби огоҳона аз ҷониби интиҳобкунандагон талабот оид ба ифшои маълумот дар байни ҷомеа бояд ҷорӣ карда шавад. Қоидаҳои маблағгузори интиҳоботро метавон тавассути пешбиниҳои ҷазои мушаххасан муайяншуда ва барои қонунвайронкуниҳои муқарраргардида мутавозин боз ҳам таҳким дод.

ВОСИТАҲОИ АХБОРИ ОММА

20. Ҷазои ҷиноӣ барои тухмат ва таҳқири Президент ва мансабдорони давлатӣ бояд бо ҷазои граждании мутавозини ба барқарорсозии обрӯву эътибори зарардида раवонакардашуда иваз карда шавад.
21. Мақомоти давлатӣ бояд дастрасии озодро ба интернет таъмин намоянд. Ҳама гуна маҳдудияти нисбат ба дастрасӣ ба сарчашмаҳои интернетии иттилоот татбиқшаванда бояд дар қонунгузорӣ пешбинӣ шуда, ба шартҳои қатъии зарурат ва мутавозин будан мутобиқи стандартҳои байналмилалӣ бошад. Мақомот бояд тартиби шаффофро ба роҳ монда, шартҳои мушаххас ва фарогири масдудсозии ВАО-и интернетӣ ё шабакаҳои иҷтимоиро таъмин намоянд.
22. Ба мақомот зарур аст, ки имконияти тағйир додани мақоми воситаҳои ахбори оммаи давлатиро ба воситаҳои ахбори оммаи ҷамъиятӣ баррасӣ намояд. Ҷиҳати таъмини

дастрасии ҷомеа ба нуқтаи назарҳои гуногуни сиёсӣ бояд озодии ҳайати таҳририя ва мустақилияти молиявӣ ин воситаҳои ахбори омма кафолат дода шавад.

Рӯзи ИНТИХОБОТ

23. Сохтори интихоботӣ бояд барои таъмини ҷараёни одилонаи интихобот, хусусан тавассути пешгирии овоздиҳӣ аз номи дигарон, овоздиҳии чандкарата ва ба қуттии овоздиҳӣ партофтани чанд бюллетен аз ҷониби як интихобкунанда ҷораҳои зарурӣ бинад.

ЗАМИМАИ I – НАТИҶАИ ИНТИХОБОТ

Иттилооти зерин дар асоси маълумоти дар нишасти матбуоти КМИР санаи 2-юми март эълонгардида оварда шудааст.⁸⁸

Ҳизби сиёсӣ	Овозҳои додашуда (Ҳавзаҳои ҷумҳурияв)	Ҷойҳои (Ҳавзаҳои ҷумҳурияв)	Ҷой дар ҳавзаи ҷумҳурий	Ҷойҳои дар ҳавзаи якмандатӣ	Шумораи умумии ҷойҳои
ҲХДТ	2,139,741	50.4	12	35	47
ҲИИТ	705,252	16.6	4	1	5
ҲАТ	700,582	16.5	4	3	7
ҲСТ	218,696	5.2	1	0	1
ҲДТ	216,526	5.1	1	0	1
ҲКТ	132,000	3.1	0	2	2
ҲСДТ	13,735	0.3	0	Ягон номзад пешбарӣ нашудааст	0
Худпешбарӣшуда	Маълумот пешниҳод нашудааст	Маълумот пешниҳод нашудааст	Маълумот пешниҳод нашудааст		
Ба ҳама зид овоз дод	52,030	1.4			
Иштирок карданд	4,260,951	86.4			
Интихобкунандагони бақайдгирифташуда	4,929,128				

⁸⁸ КМИР натиҷаҳои пешакӣ ва ниҳони интихоботро дар сомонии интернетии худ ҷойгир накард. Шумораи ҷойҳои аз ҷониби ҲХДТ ишғолшуда инчунин шумораи номзадҳои худпешбарӣшудаи бо ҲХДТ алоқамандӣ доштаро дар бар мегирад.

ДАР БОРАИ ДНДҲИ

Дафтари ниҳодҳои демократӣ ва ҳуқуқи инсон (ДНДҲИ) сохтори асосии САҲА оид ба дастгирии кишварҳои узв чихати “таъмини эҳтироми пурраи ҳуқуқи озодиҳои асосии инсон”, риояи волоияти қонун, тарғиби принципҳои демократия ва (...) ташаккул, таҳким ва ҳифзи ниҳодҳои демократӣ, инчунин мусоидат ба таҳаммулпазирӣ дар ҷомеа мебошад” (Ҳуҷҷати Ҳамоиши Хелсинки, 1992). Ин ченаки инсонии САҲА ном дорад.

ДНДҲИ, ки дафтари он дар шаҳри Варшава (Лаҳистон) воқеъ аст, ҳамчун Дафтари интиҳоботи озод дар Ҳамоиши Париж соли 1990 таъсис дода шуда, фаъолияти худро моҳи майи соли 1991 оғоз намудааст. Пас аз як сол бо мақсади инъикоси вақолати васеъкардашудаи дафтар чихати ворид намудани масоили ҳуқуқи инсон ва демократикунонӣ номи он дигар карда шуд. Дар айни ҳол дар он зиёда аз 150 нафар корманд фаъолият дорад.

ДНДҲИ дар Аврупо сохтори пешбаре дар соҳаи **мушоҳидаи интиҳобот** аст. Ҳар сол он сафарбаркунии ҳазорон нозирро барои баҳодиҳии он, ки оё интиҳобот дар минтақаи САҲА мутобиқи уҳдадорихо дар доираи САҲА, дигар уҳдадориву стандартҳои байналмилалӣ оид ба интиҳоботи демократӣ ва қонунгузории миллӣ гузаронида мешавад ё не, ҷамоҳанг ва ташкил мекунад. Методологияи беҳамтои он ба дарки амиқи ҷараёни интиҳобот дар умум имконият медиҳад. Тавассути лоиҳаҳои дастгирӣ ДНДҲИ ба кишварҳои узв дар тақмили заминаи қонунгузории онҳо кӯмак мекунад.

Фаъолияти Дафтар дар масоили **демократикунонӣ** соҳаҳои зеринро фаро мегирад: мусоидат ба волоияти қонун, дастгирӣ дар соҳаи тақмили қонунгузорӣ, идоракунии стратегӣ, муҳоҷират ва озолии гаштугузор ва баробарии гендерӣ. ДНДҲИ ҳар сол як қатор барномаҳои дастгирии ба соҳаҳои мушаххас раванашударо бо мақсади рушди сохторҳои демократӣ амалӣ мекунад.

ДНДҲИ инчунин кишварҳои узв дар иҷрои уҳдадорихо чихати мусоидат ва ҳифзи **ҳуқуқи инсон** ва озодиҳои асосии он мутобиқи уҳдадорихо дар доираи ченакҳои инсонии САҲА дастгирӣ мекунад. Ташкилот ба мақсадҳои худ дар ин самт тавассути ҳамкорӣ бо шарикони гуногун чихати тақвияти ҳамкорӣ, рушди нерӯ ва пешниҳоди таҷриба дар соҳаҳои муайян ба монанди ҳуқуқи инсон дар мубориза алайҳи терроризм, таҳкими механизмҳои ҳифзи ҳуқуқи шахсони ҷабрдидаи савдои одамон, таҳсилот ва омӯзиш дар масоили ҳуқуқи инсон, мониторинг ва ҳисоботдиҳӣ оид ба ҳуқуқи инсон, инчунин ҳуқуқи инсон ва беҳатарии занон ноил мегардад.

Дар масоили **таҳаммулпазирӣ** ва **муносибати бидуни таъбиз**, ДНДҲИ кишварҳои узв дар тақвияти муборизаи онҳо алайҳи ҷиноят дар заминаи бадбинӣ ва ҳолатҳои наҷодпарастӣ, нафрат нисбат ба дигарон (ксенофобия), бадбинии яҳудиён ва дигар намудҳои таҳаммулнопазирӣ дастгирӣ мекунад. Фаъолияти ДНДҲИ дар масоили таҳаммулпазирӣ ва муносибати бидуни таъбиз ба соҳаҳои зерин равона карда шудааст: қонунгузорӣ; омӯзиши кормандони ҳифзи ҳуқуқ; мониторинг, маълумотдиҳӣ оид ба ҳолатҳои ҷиноят ва қонунвайронкуниҳо дар заминаи бадбинӣ ва пайгирии ҷораҳо бар зидди ҷунин ҷиноят; инчунин ҷорабиниҳои маърифатӣ бо мақсади мусоидат ба таҳаммулпазирӣ, эҳтиром ва ҳамдигарфаҳмии муштарак.

ДНДҲИ ба кишварҳои узв оид ба сиёсати онҳо нисбат ба **мардуми ҷӯғӣ** тавсияҳо медиҳад. Ташкилот ба рушди нерӯ ва барпо намудани робитаи муштарак дар байни мардуми ҷӯғӣ мусоидат намуда, ба иштироки намоёндагони онҳо дар сохторҳои қарорқабулқунанда ҳавасманд мекунад.

Тамоми фаъолияти ДНДҲИ дар ҷамоҳангӣ ва ҳамкории наздик бо кишварҳои узви САҲА, сохторҳои САҲА ва намоёндагони он дар кишварҳо, инчунин дигар ташкилотҳои байналмилалӣ амалӣ карда мешавад.

Маълумоти муфассалро оид ба ДНДҲИ метавонед дар сомонии ташкилот дарёфт намоед (www.osce.org/odihr).